

Borgstelling en kredietwaardigheid van de kinderopvang

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

BORGSTELLING EN
KREDIETWAARDIGHEID
VAN DE KINDEROPVANG

- eindrapport -

drs. L. Heuts
drs. G. E. Kruis
drs. E.C.J. Moens

Amsterdam, februari 2010
Regioplan publicatienr. 1959

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315
Fax : +31 (0)20 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van het ministerie
van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

VOORWOORD

De afgelopen jaren is er door kinderopvangorganisaties fors geïnvesteerd in uitbreiding van de capaciteit in de kinderopvang. Ondernemers hebben deze investeringen kunnen doen door er eigen geld in te steken of door gemaakte winsten te herinvesteren; ook zijn soms kredieten van banken aangewend.

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) hebben wij onderzoek gedaan naar borgstelling en kredietwaardigheid van de kinderopvang. Het onderzoek moest allereerst zicht bieden op de externe financieringsbehoefte van de sector in de komende tien jaar, als zij de toekomstige vraag naar opvang wil bijhouden. Daarnaast moest het onderzoek ook duidelijk maken in hoeverre er voor het voorzien in deze financieringsbehoefte borgstellingen van bijvoorbeeld het Waarborgfonds Kinderopvang nodig zullen zijn. Het rapport biedt de lezer een gedegen antwoord op de hiervoor gestelde vragen.

Aan de realisatie van ons onderzoek hebben velen bijgedragen. In de eerste plaats natuurlijk de bijna tweehonderd kinderopvangorganisaties die onze webenquête hebben ingevuld. Daarnaast hebben wij nog een groot aantal kinderopvangorganisaties telefonisch en face-to-face geïnterviewd. Dank zijn wij ook verschuldigd aan onze respondenten bij banken, investeringsmaatschappijen, waarborgorganisaties, brancheorganisaties en een aantal expertorganisaties. Ten slotte hebben medewerkers van het Waarborgfonds Kinderopvang veel tijd in ons onderzoek gestoken door mee te werken aan een groepsinterview en door veel kwantitatieve data op te leveren.

Er past ook een woord van dank aan de begeleidingscommissie. Bij de start van het project en bij de bespreking van het concepteindrapport hebben zij ons op een prettige en constructieve manier bijgestaan. De commissie bestond uit vertegenwoordigers van de volgende organisaties:

- Waarborgfonds Kinderopvang
- MO-groep Kinderopvang
- Branchevereniging Ondernemers in de Kinderopvang
- Rabobank
- Ministerie van Financiën
- Ministerie van VROM
- SenterNovem
- Ministerie van OCW

Vanuit het ministerie van OCW zijn wij ten slotte gedurende het gehele onderzoeksproces vakkundig en prettig begeleid.

RegioPlan heeft het onderzoek in samenwerking met accountantskantoor Berk uitgevoerd. Vanuit RegioPlan waren Lars Heuts en Geerten Kruis direct bij de uitvoering van het onderzoek betrokken, vanuit Berk was dat Erik Moens.

Amsterdam, 24 februari 2010

RegioPlan Beleidsonderzoek

Namens deze,

Bram Berkhout

Projectleider/Clustermanager Economie
bram.berkhout@regioplan.nl

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond.....	1
1.2	Doelstelling en onderzoeksvragen.....	2
1.3	Onderzoeksaanpak.....	3
1.4	Leeswijzer	5
2	Financieringsbehoefte in de kinderopvang	7
2.1	Gebruik kinderopvang.....	7
2.2	Capaciteitsgroei kinderopvang.....	9
2.3	Kosten van capaciteitsuitbreidingen	11
2.4	Financiering capaciteitsuitbreidingen.....	14
2.5	Externe financieringsbehoefte	16
2.6	Overige investeringen	19
2.7	Type kinderopvangorganisaties en externe financiering ...	20
3	Financierbaarheid investeringen	23
3.1	Kredietverlening aan kinderopvangorganisaties.....	23
3.2	Het kredietbeoordelingsproces	25
3.3	Financiële positie kinderopvangorganisaties	27
3.4	Financierbaarheid uitbreidingsplannen in de toekomst	30
3.5	Verbetering van de kredietwaardigheid	31
3.6	Belang financierbaarheid bij capaciteitsuitbreiding.....	32
4	Borgstelling van de kinderopvang	35
4.1	Borgstellingen voor ondernemers.....	35
4.2	Het Waarborgfonds Kinderopvang nader bekeken.....	40
4.3	Proces borgstelling Waarborgfonds Kinderopvang	45
4.4	Gebruikers borgstelling Waarborgfonds Kinderopvang	46
4.5	Bezetting garantievermogen	47
5	Beantwoording onderzoeksvragen	49
5.1	Inleiding.....	49
5.2	Onderzoeksvragen 1 - 12	49
5.3	Onderzoeksvragen 13 en 14 (de toekomst)	54
Literatuur	.....	59
Bijlagen	.....	61
Bijlage 1	Vragenlijst enquête onderzoek kinderopvang	63
Bijlage 2	Respons enquête	73
Bijlage 3	Ramingen gebruik kinderopvang 2015-2020.....	75

1 INLEIDING

1.1 Achtergrond

De afgelopen jaren is het aantal kinderopvangorganisaties in Nederland fors toegenomen. Volgens berekeningen van RegioPlan op basis van gemeentelijke registers is het aantal organisaties dat alleen dagopvang aanbiedt, tussen begin 2007 en eind 2008 met negen procent gegroeid. Het aantal organisaties dat alleen buitenschoolse opvang aanbiedt, is in diezelfde periode zelfs met maar liefst 39 procent gegroeid.¹ Daarnaast zijn er nog organisaties die het aantal locaties waarop zij opvang aanbieden, hebben vergroot of op een specifieke locatie het aantal kindplaatsen hebben uitgebreid.

De geschetste ontwikkelingen maken duidelijk dat in ieder geval in 2008 ondernemers nog steeds bereid waren forse investeringen te doen in kinderopvang. Het wordt blijkbaar gezien als een lucratieve markt. Voor een deel zullen ondernemers voor deze investeringen eigen vermogen hebben aangewend, voor een ander deel zal hiervoor externe financiering zijn gevonden. Om extern geld te kunnen aantrekken, is het naast het hebben van een goed bedrijfsplan belangrijk dat ondernemers door banken als voldoende kredietwaardig worden beschouwd.

In 1998 is het Waarborgfonds Kinderopvang opgericht. Bij dit waarborgfonds kunnen sindsdien (startende) ondernemers in de kinderopvang terecht voor een borgstelling, om vervolgens daarmee weer gemakkelijker bij banken geld te kunnen lenen. Het Waarborgfonds Kinderopvang heeft sinds 1998 voor veel ondernemers in de kinderopvang borg gestaan. In de periode 1998 tot en met 2008 zijn er 319 borgstellingen verstrekt aan 198 organisaties. Met name in 2008 zijn er relatief veel borgstellingen verstrekt, namelijk 62 borgstellingen aan in totaal 45 kinderopvangorganisaties.² Bij de geborgde instellingen is in de periode tot en met 2008 het aantal kindplaatsen met 30.817 uitgebreid. In de gehele kinderopvangsector (dus ook bij organisaties zonder borgstelling) is het aantal beschikbare kindplaatsen tussen 2000 en eind 2008 gestegen met 191.000 kindplaatsen.³

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft RegioPlan onderzoek gedaan naar borgstelling en kredietwaardigheid van de kinderopvang. Het onderzoek moet allereerst zicht bieden op de externe financieringsbehoefte van de sector in de komende tien jaar als zij de

---

¹ Paulussen-Hoogeboom, M.C. en M. Gemmeke (2009) *Monitor Kinderopvang 2008-2011, Capaciteitsgegevens in het jaar 2008*.

² Waarborgfonds Kinderopvang (2008), *Jaarverslag 2008*.

³ Paulussen-Hoogeboom, M.C. en M. Gemmeke (2009) *Monitor Kinderopvang 2008-2011, Capaciteitsgegevens in het jaar 2008*.

toekomstige vraag naar opvang wil bijhouden. Daarnaast moet het onderzoek ook duidelijk maken in hoeverre er voor het voorzien in deze financieringsbehoefte borgstellingen van bijvoorbeeld het Waarborgfonds Kinderopvang nodig zullen zijn. Regioplan Beleidsonderzoek en Berk Accountants hebben het onderzoek voor het ministerie van OCW uitgevoerd.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het onderzoek heeft als doel in kaart te brengen onder welke voorwaarden en met welke effecten de kinderopvang de capaciteit zou kunnen uitbreiden oftewel in stand houden, zonder financiering vanuit het ministerie van OCW en hoe het Waarborgfonds Kinderopvang de sector de komende jaren het beste kan ondersteunen.

Bovengenoemde doelstelling is in een aantal onderzoeksvragen uiteengezet. Geordend naar thema, gaat het om de volgende vragen:

Financieringsbehoefte

1. Wat is de verwachte omvang van de investeringen die individuele ondernemers de komende jaren moeten doen?
2. In welke mate moet hiervoor externe financiering worden aangetrokken?
3. Wat is de financieringsbehoefte van de kinderopvang in de komende vijf jaar en de komende tien jaar?

Kredietwaardigheid

4. Hoe kredietwaardig is de kinderopvangsector? En hoe kan de kredietwaardigheid van de sector worden verbeterd?
5. Bestaat er een relatie tussen de rechtsvorm (en belanghebbenden) van kinderopvangorganisaties en hun financiële positie?

Financierbaarheid

6. Onder welke voorwaarden kan externe financiering tot stand komen?
7. Op welke wijze zal de financierbaarheid van de sector als geheel zich naar verwachting de komende jaren ontwikkelen?
8. In hoeverre en op welke wijze kunnen ondernemers in de kinderopvang zelfstandig financiering aantrekken?
9. Welk aandeel van de externe financiering kan alleen tot stand komen met ondersteuning van het Waarborgfonds?

Praktijk borgstelling

10. Welk type ondernemer in de kinderopvang maakt gebruik van borgstellingen om vreemd vermogen aan te trekken?
11. Wat is het effect van borgstelling op de prijs van de kinderopvang?⁴

---

⁴ In het onderzoek hebben wij deze vraag als volgt uitgelegd: wat is het effect van borgstellingen op de rente van krediet dat wordt verstrekt door banken aan kinderopvangorganisaties?

12. Welke dubbelingen zitten er in het overheidsbeleid wat betreft het verstrekken van borgstellingen aan kinderopvangorganisaties?

Toekomst

13. Op welke wijze kan de sector de capaciteit uitbreiden en in stand houden zonder financiering van het ministerie van OCW (via borgstellingen door het Waarborgfonds Kinderopvang)? Aan welke voorwaarden moet dan zijn voldaan?
14. Wat zou de toekomstige rol van het Waarborgfonds Kinderopvang moeten zijn in de kinderopvangsector?

1.3 Onderzoeksaanpak

Onze onderzoeksaanpak bestond uit de volgende onderdelen:

- hergebruik prognoses toekomstige vraag
- deskresearch
- webenquête
- interviews
- analyse
- toetsende sessie

1.3.1 Hergebruik prognose toekomstige vraag kinderopvang

Om de financieringsbehoefte in de kinderopvang te prognosticeren, zijn onzes inziens twee basisgegevens nodig: de prognose van de toekomstige vraag naar kinderopvang – in het aantal kindplaatsen in de dagopvang (KDV) respectievelijk de buitenschoolse opvang (BSO) – en een gemiddeld bedrag aan externe financieringsbehoefte per kindplaats. Voor het eerste basisgegeven hebben we gebruikgemaakt van de prognoses die het ministerie van OCW op dit punt zelf hanteert in haar meerjarenbegroting.

1.3.2 Webenquête

Om zicht te krijgen op de gemiddelde investering per kindplaats, hebben we ons gebaseerd op ervaringscijfers. Door middel van een webenquête onder kinderopvangorganisaties is een gemiddelde berekend voor investeringen per extra kindplaats in de periode begin 2007 tot en met eind 2008. De enquête biedt ook zicht op hoe de responderende organisaties hun investeringen in capaciteit hebben gefinancierd. Ten slotte is door middel van de enquête meer kwalitatieve informatie opgevraagd over toekomstige financiering van investeringen in kinderopvang, de rol van borgstelling en de verwachtingen omtrent de ontwikkelingen in de financiële positie van de organisatie. De gehanteerde vragenlijst is als bijlage bij dit rapport opgenomen (zie bijlage 1).

In totaal hebben 1631 kinderopvangorganisaties een uitnodiging ontvangen om deel te nemen aan de enquête. Van dat aantal zijn 210 organisaties aan de enquête begonnen (bruto responspercentage 12,9%) en hebben 157 organisaties de enquête *geheel* afgerond (netto responspercentage 9,6%). Uiteindelijk hebben 193 (11,8%) organisaties genoeg vragen beantwoord om te worden meegenomen bij de analyse. Deze groep bleek een redelijk goede afspiegeling te zijn van de totale populatie kinderopvangorganisaties. Wel is er een lichte oververtegenwoordiging van het aantal grote organisaties, waarvoor middels weging gecorrigeerd is (zie bijlage 2). De genoemde responspercentages zijn vergelijkbaar met de respons op enquêtes die Regioplan in het verleden onder andere typen ondernemers heeft uitgezet.

1.3.3 Interviews

Om onze onderzoeksvragen beantwoord te krijgen, heeft er ook een groot aantal face-to-face- en telefonische interviews plaatsgevonden met direct betrokkenen en partijen die wat meer op afstand staan. In tabel 1.1 zijn de interviews naar type respondent opgenomen.

Tabel 1.1 Lijst van geïnterviewde organisaties

Organisaties kinderopvangsector
Waarborgfonds Kinderopvang MOgroep BOINK Netwerkbureau Kinderopvang
Overheden
VNG Gemeente Delft Gemeente Heerlen Ministerie van Economische Zaken
Organisaties met borgstellings/garantieregelingen
SenterNovem Waarborgfonds Sociale Woningbouw
Experts
AYIT Consultancy Buitenhek Management & Control
Investeringsmaatschappijen
Navitas
Banken
Rabobank Triodos Bank ABN Amro ING
Kinderopvangorganisaties
Kinderopvang Nederland Triodus 12 organisaties met borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang 12 organisaties zonder borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang

1.3.4 Deskresearch

Ten slotte is deskresearch ingezet. De deskresearch heeft onder andere zicht geboden op de kredietwaardigheid en financierbaarheid van de kinderopvangsector en op het al dan niet bestaan van een overlap in het overheidsbeleid wat betreft het verstrekken van borgstellingen aan kinderopvangorganisaties via het Waarborgfonds Kinderopvang. Daarnaast zijn veel documenten bestudeerd om extra kwantitatieve onderbouwing te zoeken voor de antwoorden op de onderzoeksvragen.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de financieringsbehoefte in de kinderopvang voor de komende jaren. Daarbij wordt uitgegaan van de meest recente voorspellingen van het ministerie van OCW en de resultaten van de enquête onder kinderopvangorganisaties. De focus ligt daarbij op de financiering van capaciteitsuitbreiding, maar er wordt ook naar andersoortige investeringen (in kwaliteit) gekeken. Ook komt de wijze waarop de financiering van investeringen heeft plaatsgevonden in de periode 2007-2008 en de financieringswijze van verwachte investeringen in 2010 aan de orde.

Hoofdstuk 3 gaat in op de financierbaarheid en kredietwaardigheid van de kinderopvangsector. Er wordt onder meer ingegaan op de voorwaarden die banken stellen als het gaat om kredietverstrekking aan ondernemers. Ook wordt beschreven hoe banken de kredietwaardigheid van de kinderopvangsector beoordelen en wordt ingegaan op het investeringsklimaat binnen de sector.

Hoofdstuk 4 gaat in op de borgstellingen die bestaan voor ondernemers in kinderopvangsector. De focus ligt daarbij op borgstellingen van het Waarborgfonds Kinderopvang. Onder meer wordt het borgstellingsproces en het aantal verstrekte borgstellingen door het Waarborgfonds Kinderopvang uiteengezet.

Tot slot beantwoorden we in hoofdstuk 5 de veertien onderzoeksvragen. Bij deze beantwoording baseren we ons vooral op informatie die direct uit het onderzoek naar voren is gekomen, en in de hoofdstukken 2 tot en met 4 is gepresenteerd. Voor een deel hebben wij echter voor de beantwoording van sommige onderzoeksvragen de verkregen inzichten met elkaar moeten verbinden en voorzien van een eigen interpretatie.

2 FINANCIERINGSBEHOEFTE IN DE KINDEROPVANG

In de periode 2007-2008 blijkt 66 procent van de investeringen in capaciteitsuitbreidingen uitsluitend te zijn gefinancierd met eigen vermogen. Bij investeringen in de kwaliteit en herfinancieringen werd in deze periode nauwelijks gebruikgemaakt van vreemd vermogen. In haar meest recente voorspellingen verwacht het ministerie van OCW dat de groei van het gebruik van kinderopvang in de komende jaren zal afvlakken. Op basis van een enquête onder 193 kinderopvangorganisaties is het de verwachting dat de totale externe financieringsbehoefte van de kinderopvangsector in de komende vijf jaar tussen de € 123 miljoen en € 193 miljoen zal liggen. In de periode 2015-2019 zal de externe financieringsbehoefte zo'n € 56 miljoen tot € 87 miljoen bedragen.

2.1 Gebruik kinderopvang

De vraag naar kinderopvang is de afgelopen jaren sterk gegroeid. Uit de meest recente cijfers van het ministerie van OCW (zie tabel 2.1) komt naar voren dat het gebruik van het KDV is toegenomen van 234.000 kinderen eind 2006 tot 322.000 kinderen eind 2008. Het aantal kinderen dat naar de BSO gaat, is in dezelfde periode toegenomen van 133.000 tot 238.000. Uit de meest recente gegevens van de belastingdienst (september 2009) komt naar voren dat ook na de kredietcrisis het gebruik van kinderopvang is doorgegroeid.

Tabel 2.1 Gebruik kinderopvang in aantal kinderen

Soort opvang	2006	2007	2008	september 2009*
KDV	234.000	293.000	322.000	346.000
BSO	133.000	188.000	238.000	280.000
Totaal	367.000	481.000	560.000	634.000

Bron: ministerie van OCW

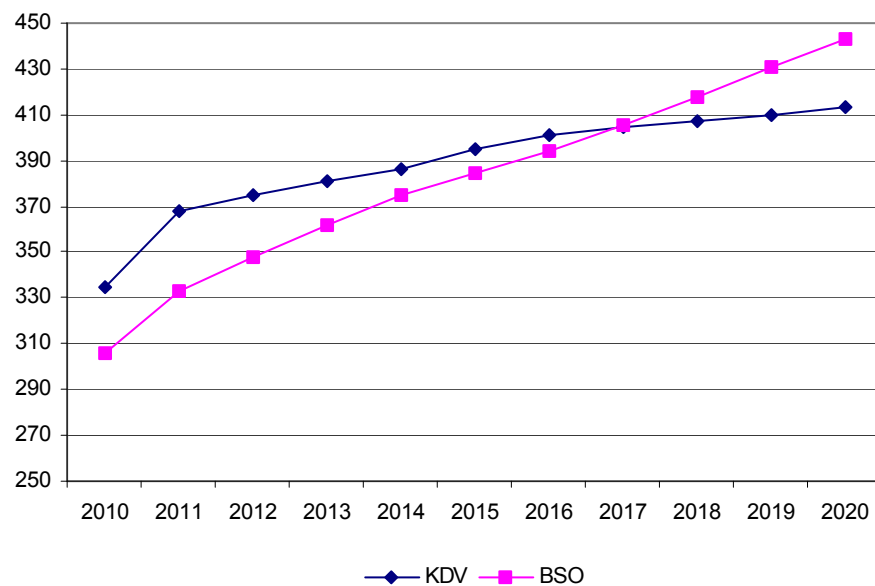
Een belangrijke verklaring voor de sterke toename van het gebruik van kinderopvang, is dat de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen sterk is toegenomen. Uit een raming van het Centraal Planbureau van april 2009 komt echter naar voren dat de arbeidsparticipatie van deze doelgroep voor de KDV (vrouwen tussen de 30 en 40 jaar) niet veel verder meer zal toenemen. Ook in een recent verschenen rapport van Buitenhek¹ wordt gesteld dat de snelle groei van de sector in de komende jaren zal afvlakken. De verklaring hiervoor is dat er een verzadiging van de markt plaatsvindt, omdat het grootste

¹ Buitenhek Management & Consult (2009) *Verzadiging van de kinderopvangmarkt in Nederland nadert snel*.

gedeelte van de doelgroep inmiddels al is bereikt. Voor de BSO zal de afname van de groei minder groot zijn, omdat voor de arbeidsparticipatie van vrouwen tussen de veertig en vijftig nog wel een substantiële stijging wordt verwacht.

In figuur 2.1 is voor de periode tot en met 2015 de meest recente raming van het ministerie van OCW omtrent de groei van de BSO en KDV weergegeven. Het komende jaar zal er door een beperking van de gastouderopvang nog een relatief sterke groei zijn, later zal deze afvlakken. Uit de interviews kwam echter de verwachting naar voren dat het effect van de gastouderopvang op de groei van BSO en KDV beperkt zal zijn. Hiernaast dient bij de voorspellingen te worden aangetekend dat het gebruik van kinderopvang afhankelijk is van overheidsbeleid. Toekomstige wijzigingen in wet en regelgeving kunnen leiden tot een afwijking van de ontwikkeling van het gebruik ten opzichte van de in figuur 2.1 weergegeven voorspellingen. Het valt echter moeilijk te voorspellen of en welke wijzigingen in de toekomst in het overheidsbeleid zullen worden doorgevoerd. In het onderzoek is het overheidsbeleid als een constante beschouwd.

Figuur 2.1 Voorspelling gebruik kinderopvang in aantal kinderen 2010-2020 (*1000)

Bron: ministerie van OCW, Ramingen 2010-2015
 2016-2020: schatting Regioplan op basis van rapport Buitenhek en de Macro Economische Verkenningen (zie bijlage 3)

2.2 Capaciteitsgroei kinderopvang

In tabel 2.2 is te zien dat het aantal kindplaatsen vanaf 2000 snel is toegenomen. In de periode 2007-2008 is het aantal KDV-plaatsen toegenomen van 129.811 tot 149.304, een toename van vijftien procent. Het aantal BSO-plaatsen steeg in die periode met maar liefst 68 procent. Om aan de stijgende vraag naar kinderopvang te kunnen blijven voldoen, zal ook de capaciteit moeten blijven toenemen. In een rapport uit 2007 stelt B&A² dat zowel in het KDV als in de BSO één kindplaats door 1,9 kind kan worden gebruikt. Wanneer echter de gegevens uit tabel 2.2 worden gecombineerd met het gebruik van kinderopvang zoals dit uit paragraaf 2.1 naar voren komt, blijkt dat er in 2008 gemiddeld 2,2 (322.000 / 149.304) kinderen waren per KDV-plaats.³ Bij de BSO ligt dit getal op 1,5 (238.000 / 159.211).

Tabel 2.2 Aantal volledige kindplaatsen vanaf 2000 tot en met 2008

Soort opvang	2000	2001	2002	2003	31-12-2006	31-12-2008
KDV	79.298	93.345	107.211	114.150	129.811	149.304
BSO	37.642	49.458	54.995	61.586	94.656	159.211
Totaal	116.940	142.803	162.206	175.736	224.476	308.515

Bron: Paulussen-Hoogeboom, M.C. en M. Gemmeke (2009) *Monitor capaciteit kinderopvang 2008-2011: Capaciteitsgegevens in het jaar 2008*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek. Gegevens van voor 2006 zijn afkomstig uit: Netwerkbureau Kinderopvang (2004) *Monitor uitbreiding kinderopvang 2003*. Den Haag: Netwerkbureau Kinderopvang

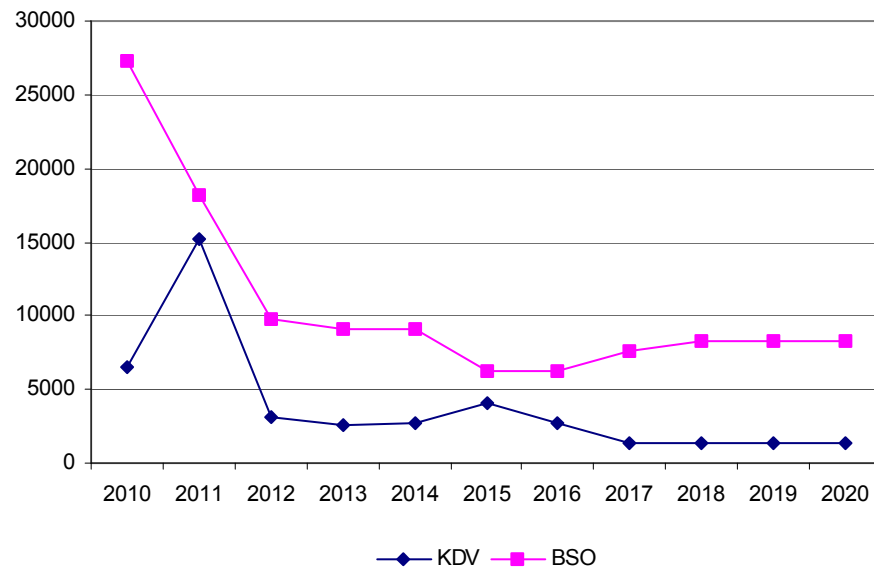
Ervan uitgaande dat het aantal kinderen per kindplaats de komende jaren gelijk zal blijven, is in figuur 2.2 een schatting gemaakt van de toename van het aantal kindplaatsen. Deze schatting is berekend door de toename in het gebruik te delen door het gemiddeld aantal kinderen per kindplaats.⁴

² B&A Groep (2007) *Wachttijsten kinderopvang: Rapportage stand van zaken 1 augustus 2007*.

³ Met betrekking tot de capaciteit van de kinderopvang zijn alleen gegevens over de capaciteit aan het einde van het jaar bekend, terwijl de cijfers over het gebruik van de kinderopvang jaargemiddelden betreffen. Dit kan leiden tot enige vertekening bij het berekenen van het gemiddeld aantal kinderen per kindplaats.

⁴ De toename van het aantal KDV-plaatsen in 2011 is bijvoorbeeld als volgt berekend: 33.500 extra kinderen / 2,2 kinderen per kindplaats = 15.200 extra kindplaatsen.

Figuur 2.2 Toename kindplaatsen ten opzichte van het jaar ervoor op basis van verwacht gebruik

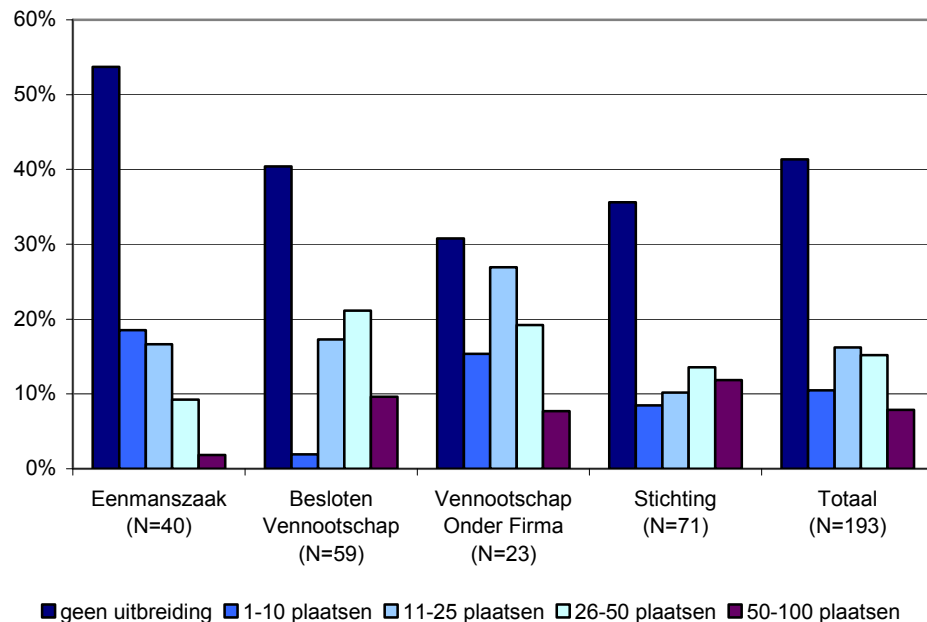
Bij bovenstaande schattingsmethode dienen twee kanttekeningen te worden geplaatst. In de eerste plaats wordt er geen rekening gehouden met regionale verschillen. Uit de Monitor capaciteit kinderopvang (capaciteitsgegevens in het jaar 2008) komt naar voren dat er aanmerkelijke verschillen zijn in de capaciteit van de kinderopvang tussen verschillende gebieden. Of uitbreiding van het aanbod noodzakelijk is, is dus ook afhankelijk van de vraag of er in de desbetreffende regio nog genoeg capaciteit is om deze gestegen vraag te kunnen opvangen. Ten tweede is in het verleden gebleken dat het aantal kindplaatsen niet per definitie in dezelfde verhouding meegroeit als het gebruik van kinderopvang. Zo is de verhouding kinderen ten opzichte van KDV-plaatsen in de periode 2007-2008 toegenomen van 1,8 tot 2,2. Het aantal kinderen ten opzichte van BSO-plaatsen nam in dezelfde periode toe van 1,4 tot 1,5.

Uit een eerder onderzoek van Regioplan is naar voren gekomen dat er eind 2008 in totaal 1804 kinderopvangorganisaties⁵ actief waren. In het kader van het onderhavige onderzoek is een enquête uitgevoerd onder 193 respondenten (een respons van 11,8%). Hieruit komt naar voren dat wanneer onderscheid wordt gemaakt naar het type organisatie, eenmanszaken het meest stabiel blijken te zijn qua omvang. In figuur 2.3 is te zien dat ruim de helft van de organisaties met deze rechtsvorm in de periode 2007-2008 geen capaciteitsuitbreidingen heeft gedaan. Van de vof's heeft bijna zeventig procent in deze periode de capaciteit uitgebreid. Deze uitbreidingen waren minder omvangrijk dan de capaciteitsuitbreidingen van bv's en stichtingen. In

⁵ Paulussen-Hoogeboom, M.C. & M. Gemmeke (2009) *Monitor capaciteit kinderopvang 2008-2011: Capaciteitsgegevens in het jaar 2008*.

paragraaf 2.7 zal een verdere typering worden gegeven van de verschillende soorten organisaties.

Figuur 2.3 Omvang capaciteitsuitbreiding kinderopvangorganisaties in de periode 2007-2008 (% per rechtsvorm)

Bron: Enquête Regioplan 2009

2.3 Kosten van capaciteitsuitbreidingen

Omdat de vraag naar kinderopvang de afgelopen jaren sterk is gestegen, zijn organisaties bereid geweest om substantiële investeringen te doen in capaciteitsuitbreidingen. Uit een enquête onder kinderopvangorganisaties is naar voren gekomen dat organisaties die de capaciteit van hun onderneming in de periode 2007-2008 hebben uitgebreid, hierin gemiddeld € 2.618 per extra gerealiseerde kindplaats (KDV of BSO) hebben geïnvesteerd. Bij de gegevens uit tabel 2.3 dient te worden vermeld dat er onder de respondenten van de enquête grote verschillen bestaan in investeringsbedragen. Zo is er een aantal organisaties dat nauwelijks heeft geïnvesteerd om de uitbreiding te bewerkstelligen, maar zijn er ook organisaties die meer dan € 10.000 per kindplaats hebben geïnvesteerd en een enkeling zelfs meer dan € 20.000 per kindplaats.

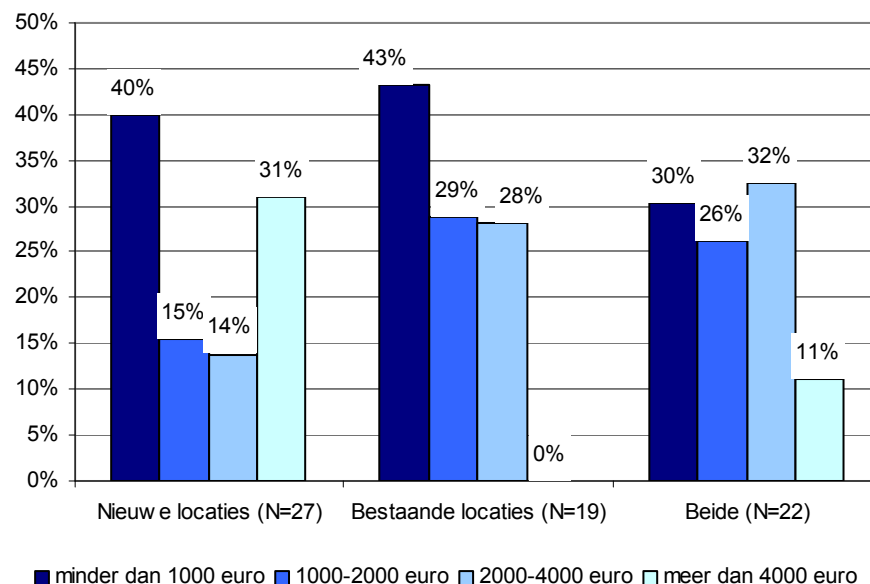
Tabel 2.3 Investeringskosten per extra kindplaats in periode 2007-2008

	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Kosten per extra kindplaats in euro's	68	2618	3628

Bron: Enquête Regioplan 2009

Een uitbreiding van het aantal plaatsen op een bestaande locatie kost aanmerkelijk minder dan een uitbreiding door middel van een nieuwe locatie. Uit figuur 2.4 komt naar voren dat 31 procent van de organisaties die uitsluitend hebben uitgebreid op nieuwe locaties, meer dan € 4.000 per kindplaats hebben geïnvesteerd. Bij organisaties die enkel op bestaande locaties hebben uitgebreid, lag dit percentage op nul procent. Hiernaast kwam uit de interviews duidelijk naar voren dat uitbreidingen waarbij een pand werd aangekocht, een veel grotere investering met zich meebrengen dan wanneer men een nieuwe locatie op huurbasis betreft.

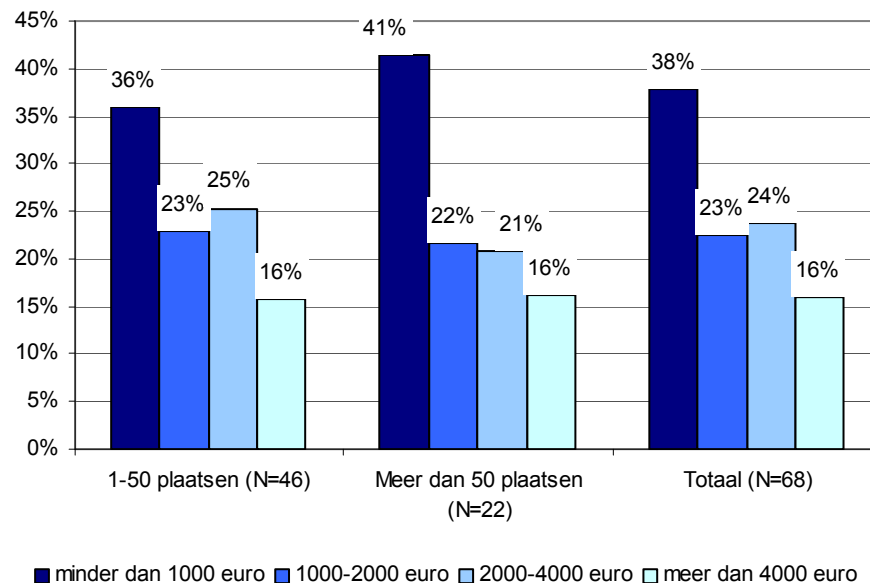
Figuur 2.4 Investeringskosten per extra kindplaats in de periode 2007-2008, uitgesplitst naar organisaties die hebben uitgebreid op nieuwe locaties, op bestaande locaties en op zowel nieuwe als bestaande locaties

Bron: Enquête Regioplan 2009

Wanneer verschillen in omvang van de uitbreiding in ogenschouw worden genomen, (figuur 2.5) zijn er weinig verschillen in de kosten per kindplaats. Enerzijds wordt bij grote uitbreidingen relatief vaak een nieuw pand betrokken, hetgeen leidt tot relatief hoge kosten. Anderzijds is er bij grote uitbreidingen sprake van schaalvoordelen. Zo worden grote uitbreidingen vaak gedaan door grote organisaties en kunnen de investeringskosten over meer kindplaatsen worden gespreid.

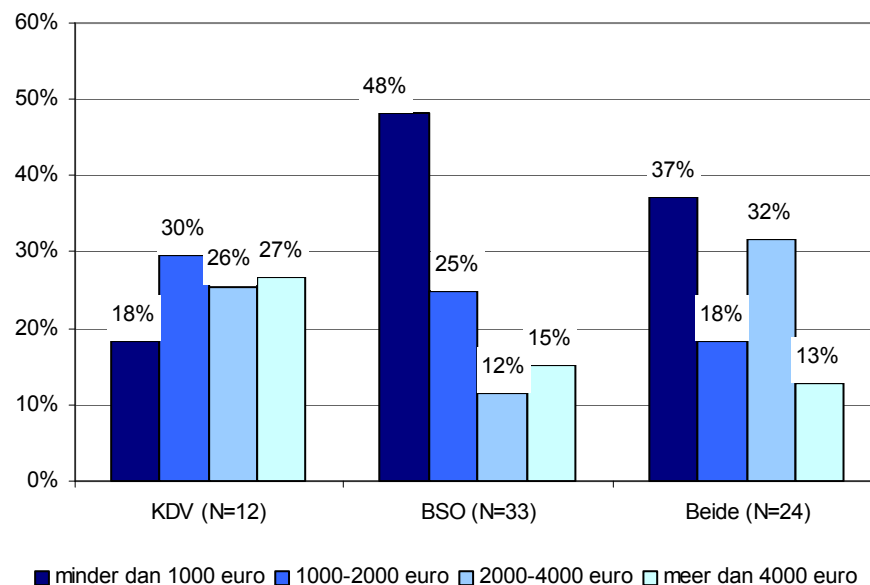
Figuur 2.5 Investeringskosten per extra kindplaats in de periode 2007-2008 uitgesplitst naar omvang uitbreiding

Bron: Enquête Regioplan 2009

In figuur 2.6 is te zien dat investeringen in uitbreiding van het aantal BSO-plaatsen relatief goedkoper zijn dan uitbreidingen van het aantal KDV-plaatsen. 53 procent van de kinderopvangorganisaties die alleen het aantal KDV-plaatsen hebben uitgebreid, was gemiddeld meer dan € 4.000 per extra kindplaats kwijt. Bij organisaties die alleen het aantal BSO-plaatsen uitbreidden, lag dit percentage op 27 procent. Ook uit de interviews kwam naar voren dat investeringen in BSO-plaatsen over het algemeen minder kosten dan investeringen in KDV-plaatsen. Vaak zijn BSO's gevestigd in een schoolgebouw en hoeft er dus geen eigen pand te worden aangeschaft.

Figuur 2.6 Investeringskosten per extra kindplaats in de periode 2007-2008 uitgesplitst naar KDV en BSO

Bron: Enquête Regioplan 2009

2.4 Financiering capaciteitsuitbreidingen

Uit de enquête onder kinderopvangorganisaties is naar voren gekomen dat het grootste gedeelte (66%) van de investeringen in capaciteitsuitbreidingen wordt gefinancierd met uitsluitend eigen vermogen (EV). Wanneer er wel gebruik is gemaakt van externe financieringsbronnen,⁶ beslaat dit extern gefinancierde bedrag gemiddeld 71 procent van het totale investeringsbedrag.

Uit tabel 2.4 komt naar voren dat bij omvangrijke capaciteitsuitbreidingen ongeveer even vaak gebruik wordt gemaakt van vreemd vermogen als bij relatief kleine uitbreidingen. Wel blijkt dat bij grote uitbreidingsinvesteringen een relatief kleiner deel van het investeringsbedrag wordt gefinancierd met vreemd vermogen. Organisaties die hun capaciteit met meer dan honderd plaatsen hebben uitgebreid en hierbij vreemd vermogen hebben gebruikt, hebben toch nog meer dan de helft van het totale investeringsbedrag gefinancierd met eigen vermogen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de meeste uitbreidingen met meer dan honderd plaatsen zijn gedaan door stichtingen (zie paragraaf 2.2). Omdat stichtingen geen vermogen kunnen uitkeren, zouden zij in vergelijking met vennootschappen in theorie over meer eigen vermogen kunnen beschikken. Van de stichtingen die in de periode 2007-2008 hun capaciteit hebben uitgebreid, heeft maar liefst 87 procent deze uitbreiding geheel gefinancierd met eigen vermogen.

⁶ Deze externe financieringsbronnen bestaan voor het overgrote deel uit vreemd vermogen. Hiernaast gaf vijf procent van de organisaties aan, gebruik te hebben gemaakt van subsidies.

Verder valt op dat eenmanszaken, vof's en ook starters over het algemeen relatief vaak gebruikmaken van vreemd vermogen. Bij eenmanszaken en vof's kan dit verklaard worden doordat dit over het algemeen relatief kleine organisaties zijn met weinig eigen vermogen, ook omdat het gemaakte resultaat vaak wordt onttrokken als inkomen voor de ondernemer. Bij starters is, zo is uit de interviews gebleken, het aanwezige startkapitaal over het algemeen niet voldoende om alle investeringen te kunnen dekken.

Tabel 2.4 Financiering capaciteitsuitbreiding in de periode 2007-2008

	N	Organisaties die uitbreidingen financieren met uitsluitend EV		Extern gefinancierd deel van de investering	
		aantal	%	%	SD
Totaal	95	63	66	71	29
Omvang van de Uitbreiding					
1-10 plaatsen	15	9	63	73	37
11-25 plaatsen	25	15	62	69	18
26-50 plaatsen	25	18	73	91	15
51-100 plaatsen	14	11	76	58	41
Meer dan 100 plaatsen	14	9	66	42	33
Rechtsvorm					
Eenmanszaak	24	12	49	72	26
Besloten vennootschap	26	17	67	80	29
Vennootschap onder firma	12	5	42	83	19
Stichting	32	27	87	29	25
Starter of bestaand					
Starters	13	5	36	66	29
Bestaande organisaties	81	58	71	72	30
Wijze van uitbreiding					
Alleen nieuwe locaties	36	24	65	76	25
Alleen bestaande locaties	30	18	60	75	27
Beide	28	21	75	55	38
Type plaatsen uitbreiding					
Alleen KDV	14	7	50	81	20
Alleen BSO	39	28	71	70	33
Zowel KDV als BSO	39	28	70	61	31

Bron: Enquête Regioplan 2009

Organisaties die alleen het aantal KDV-plaatsen hebben uitgebreid, maken relatief vaker gebruik van vreemd vermogen dan organisaties waarvan de uitbreidingen uitsluitend BSO-plaatsen betreffen. Dit beeld komt ook uit de interviews met kinderopvangorganisaties naar voren. De uitbreiding van BSO vindt vaak plaats door de huur van een ruimte in een school of in het complex van een sportvereniging. De investeringen die hiermee zijn gemoeid, zijn dan beperkt. Om die reden wordt bij de uitbreiding van BSO iets minder vaak vreemd vermogen aangetrokken dan bij uitbreiding van KDV.

Naast gegevens over capaciteitsuitbreidingen in het verleden is in de enquête ook gevraagd naar capaciteitsuitbreidingen die men in 2010 hoopt te realiseren (zie tabel 2.5). Hieruit komt naar voren dat meer organisaties verwachten bij deze uitbreiding gebruik te maken van vreemd vermogen dan bij de capaciteitsuitbreiding in de periode 2007-2008.

Tabel 2.5 Financiering capaciteitsuitbreiding in 2010, vergeleken capaciteitsuitbreidingen in de periode 2007-2008

	N	Organisaties die uitbreidingen financieren met uitsluitend EV		Extern gefinancierd deel van de investering	
		Aantal	%	%	SD
Investeringen in 2010	101	48	48	73	24
Investeringen 2007-2008	95	63	66	71	29

Bron: Enquête Regioplan 2009

Uit tabel 2.6 blijkt dat de investeringskosten per extra kindplaats van capaciteitsuitbreidingen die gedeeltelijk of geheel met vreemd vermogen zijn gefinancierd, relatief hoog zijn. Enerzijds kan dit worden verklaard doordat relatief hoge investeringskosten vaak niet met het eigen vermogen alleen kunnen worden gedekt. Anderzijds duiden hoge financieringskosten vaak op de aanschaf van een gebouw, dat als onderpand voor een lening kan dienen. Ook zijn de bevindingen in lijn met recente resultaten van het Waarborgfonds-ondernemerspanel,⁷ waaruit naar voren kwam dat relatief kleine investeringen vaker met eigen liquide middelen worden gefinancierd.

Tabel 2.6 Investeringskosten per extra kindplaats in periode 2007-2008, uitgesplitst naar wijze van financiering

	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Uitsluitend gefinancierd met EV	49	1803	2044
Gedeeltelijk gefinancierd met VV	18	4895	5806
Totaal	68	2618	3628

Bron: Enquête Regioplan 2009

2.5 Externe financieringsbehoefte

Uit de vorige paragraaf is naar voren gekomen dat het grootste gedeelte van de capaciteitsuitbreidingen wordt gefinancierd met eigen vermogen. Soms is het echter noodzakelijk om ook een gedeelte uit vreemd vermogen te financieren. Uit de interviews met kinderopvangorganisaties kwam naar voren dat bij de aanschaf van een nieuw pand de kosten vaak dusdanig hoog zijn

⁷ Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Waarborgfonds-ondernemerspanel: Resultaten panelonderzoek mei 2009*. Eindhoven.

dat vooral kleine organisaties vreemd vermogen moeten aantrekken om de financiering rond te krijgen. Ook organisaties met een hoog ambitieniveau, sluiten relatief vaak leningen af om snel te kunnen groeien.

Eén van de onderzoeksvragen is om een inschatting te geven van de te verwachten externe financieringsbehoefte in de sector in de komende vijf en tien jaar. Deze externe financieringsbehoefte is berekend met behulp van de volgende formule:

Externe financieringsbehoefte per kindplaats = capaciteitsgroei * % van de uitbreidingsinvesteringen waarbij gebruik wordt gemaakt van vreemd vermogen * % vreemd vermogen van deze investeringen * investeringsbedrag per kindplaats (van investeringen waarbij vreemd vermogen gebruikt is).⁸

Met behulp van bovenstaande formule is voor de periode 2010-2020 de jaarlijkse externe financieringsbehoefte weergegeven (figuur 2.6). Omdat de voorspelling van de externe financieringsbehoefte is berekend op basis van de ramingen van de toename van de markt, heeft deze dezelfde curve als de verwachte capaciteitsgroei (figuur 2.2). Doordat de groei van het gebruik van kinderopvang afvlakt, zal de externe financieringsbehoefte afnemen. Wanneer ervan wordt uitgegaan dat het percentage vreemd vermogen bij uitbreidingsinvesteringen gelijk zal blijven, zoals in de periode 2007-2008 (scenario 1) zal de externe financieringsbehoefte in de komende vijf jaar in totaal € 123 miljoen bedragen. Doordat de groei van de sector op termijn zal afvlakken, zoals uit paragraaf 2.1 en 2.2 naar voren komt, zal in de vijf jaar hierna (2015-2019) in totaal € 56 miljoen extern worden gefinancierd.

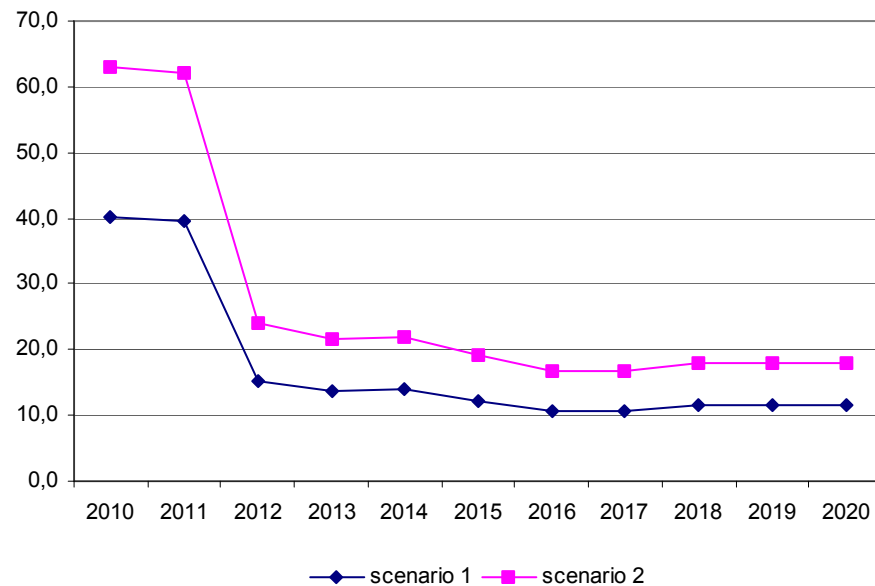
Kinderopvangorganisaties verwachten zelf echter in de toekomst een groter gedeelte van de uitbreidingsinvesteringen met vreemd vermogen te gaan financieren, zo blijkt uit de enquête. Wanneer het verwachte gebruik van vreemd vermogen in 2010, zoals dit uit de enquête naar voren kwam⁹, als uitgangspunt voor de berekening wordt genomen (scenario 2) zal de externe financieringsbehoefte in de periode 2010-2014 € 193 miljoen bedragen en in de vijf jaar hierna in totaal € 88 miljoen.

---

⁸ Voor 2011 leidt dit bijvoorbeeld tot de volgende berekening:
33.400 extra plaatsen * 34% * 71% * € 4.895 = € 39,5 miljoen.

⁹ 52 procent van de organisaties die verwachten in 2010 uit te breiden denkt hierbij gebruik te gaan maken van vreemd vermogen. De uitbreidingsinvesteringen zullen gemiddeld voor 73 procent uit vreemd vermogen bestaan (zie tabel 2.5).

Figuur 2.6 Externe financieringsbehoefte in de periode 2010-2020 (in miljoenen euro's)

Bron: Enquête Regioplan 2009

Bij het bepalen van de externe financieringsbehoefte is gebruikgemaakt van een modelmatige benadering. Dit betekent dat er is uitgegaan van een vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid. Zo is er bij KDV-uitbreidingen van hetzelfde investeringsbedrag per kindplaats uitgegaan als bij BSO-uitbreidingen.

Hiernaast zijn ondernemers in onze internetenquête gevraagd naar investeringen in capaciteitsuitbreiding. Vertegenwoordigers van een van de grote banken en het Waarborgfonds Kinderopvang hebben echter aangegeven dat in de toekomst vervangingsinvesteringen belangrijker zullen worden. Zij stellen dat doordat bij veel organisaties de afschrijvingstermijn op de gebouwen en inventaris de komende jaren af zal lopen, hier grote investeringen nodig zijn waarvoor ook vreemd vermogen aangetrokken dient te worden. Omdat bij onze berekeningen uitsluitend is uitgegaan van investeringen in capaciteitsuitbreidingen, zouden bovenstaande tendensen ertoe kunnen leiden dat de externe financieringsbehoefte hoger uitvalt dan door ons becijferd.

Aan de andere kant is er ook een mogelijke trend die juist zal leiden tot een lagere externe financieringsbehoefte. Uit de interviews met kinderopvangorganisaties kwam naar voren dat men zich steeds vaker vestigt in multifunctionele gebouwen, zoals bijvoorbeeld een brede school. Deze worden door scholen, gemeenten of corporaties ontwikkeld en kinderopvangorganisaties kunnen daarin huren. Wanneer deze trend zich voortzet, zal dit betekenen dat ook in de toekomst voor een groot gedeelte van de capaciteitsuitbreidingen geen panden hoeven te worden aangeschaft of

gebouwd. Hiernaast zal een substantieel gedeelte van de eerder aangehaalde vervangingsinvesteringen bestaan uit relatief kleine investeringen, zoals bijvoorbeeld de aanschaf van nieuw meubilair, waarvoor geen vreemd vermogen hoeft te worden aangetrokken.

Uit de jaarverslagen van het Waarborgfonds Kinderopvang blijkt dat in 2008 62 borgstellingen (aan 45 verschillende organisaties) zijn verstrekt, waarmee 2807 extra kindplaatsen zijn gerealiseerd. In 2007 en 2008 tezamen zijn in totaal circa 84.000 extra kindplaatsen gecreëerd. Ervan uitgaande dat bij circa een derde van de capaciteitsuitbreidingen vreemd vermogen wordt gebruikt, (zie paragraaf 2.4) lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat een groot gedeelte van deze (deels) extern gefinancierde uitbreidingen plaatsvindt zonder tussenkomst van het Waarborgfonds Kinderopvang. In een aanzienlijk gedeelte van de externe financieringsbehoefte kan worden voorzien zonder een borgstelling.

2.6 Overige investeringen

Naast investeringen in capaciteitsuitbreidingen doen kinderopvangorganisaties ook investeringen in onder meer kwaliteit (bijvoorbeeld van het personeel), herfinancieringen en vervangingsinvesteringen. In de vorige paragraaf is aangegeven dat betrokkenen bij de branche verwachten dat vervangingsinvesteringen in de komende jaren in omvang zullen toenemen. Aangezien hier in onze enquête geen aandacht aan is besteed, kunnen wij hier echter geen sluitende conclusies aan verbinden. Aan investeringen in de kwaliteit en herfinancieringen is in de enquête wel aandacht besteed (zie tabel 2.7).¹⁰ Hieruit blijkt dat bij deze investeringen slechts in zeer beperkte mate gebruik wordt gemaakt van vreemd vermogen. Dit is ook het beeld dat uit de interviews met de organisaties naar voren kwam. Deze investeringen behoren tot de gebruikelijke bedrijfsvoering en er wordt dan ook geen vreemd vermogen voor aangetrokken. Om deze reden ligt het in de lijn der verwachting dat kwaliteitsinvesteringen en herfinancieringen nauwelijks invloed hebben op de externe financieringsbehoefte, zoals deze in de vorige paragraaf is weergegeven.

---

¹⁰ Overigens bestaat er wel een overlap tussen de begrippen vervangingsinvesteringen en investeringen in de kwaliteit. Zo kan een ondernemer van mening zijn dat de vervanging van de inventaris leidt tot een verbetering van de kwaliteit die zijn organisatie levert.

Tabel 2.7 Financieringswijze van investeringen in de kwaliteit en herfinancieringen (meer antwoorden mogelijk)

Financieringswijze	Percentage
Eigen kapitaal	57
Herinvestering winst/inkomsten onderneming	45
Lening van een bank zonder borgstelling	3
Lening van een bank met een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang	0
Vreemd vermogen uit andere bronnen	4
Lening van een bank met BMKB-regeling	2
Lening van een bank met een borgstelling door een andere organisatie	3
Investeringsubsidies Rijksoverheid	1
Investeringsubsidies gemeenten	1

Bron: Enquête Regioplan 2009

2.7 Type kinderopvangorganisaties en externe financiering

Binnen de kinderopvangsector is er sprake van een aantal verschillende typen kinderopvangorganisaties. Uit de interviews die wij met kinderopvangorganisaties alsmede met andere betrokkenen bij de sector hebben afgenomen, komt het beeld naar voren dat de wijze waarop en de mate waarin kinderopvangorganisaties zelfstandig financiering kunnen aantrekken, dus zonder een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang of BMKB-regeling, mede hiervan afhankelijk is.

Niet iedere kinderopvangorganisatie behoort specifiek tot één van de hieronder genoemde categorieën. In de praktijk kan het voorkomen dat een organisatie bepaalde eigenschappen heeft die men op grond van bovenstaande categorisering eigenlijk niet bij zijn rechtsvorm zou verwachten.

Het eerste type kinderopvangorganisatie wordt gevormd door de *kleinere kinderopvangorganisaties*. Dit zijn vaak eenmanszaken of vof's met hooguit drie locaties. Dit type kinderopvangorganisatie beschikt in veel gevallen over een beperkt eigen vermogen, waardoor men bij capaciteitsuitbreiding genoodzaakt is om naar een bank te stappen voor een lening. Uit de interviews die wij met kinderopvangorganisaties en andere betrokkenen in de branche hebben gehouden, kwam naar voren dat door het beperkte eigen vermogen het voor deze organisaties niet altijd eenvoudig is om krediet via een bank te verkrijgen. Een borgstelling via het Waarborgfonds Kinderopvang of de BMKB-regeling biedt in die gevallen een uitkomst voor deze categorie kinderopvangorganisaties.

Het tweede type kinderopvangorganisatie wordt gevormd door *stichtingen of voormalige stichtingen* die in het verleden werden gesubsidieerd en in veel gevallen dé speler binnen een gemeente zijn. Deze (voormalige) stichtingen beschikken vaak over een breed lokaal netwerk. Uit onze interviews kwam naar voren dat zij beschikken over veel latent vermogen, hetgeen tot uiting

komt in het bezit van onroerend goed met veel overwaarde. Investerings in capaciteitsuitbreiding door deze categorie kinderopvangorganisaties kunnen via het eigen vermogen worden gefinancierd. Wanneer de (voormalige) stichting voor capaciteitsuitbreiding een lening nodig heeft via een bank, zal dat in de praktijk niet vaak problemen opleveren. Zij beschikken namelijk over voldoende zekerheden ten aanzien van banken. Borgstellingen via het Waarborgfonds Kinderopvang of de BMKB-regeling zullen in de praktijk minder vaak nodig zijn.

Uit de enquête is gebleken dat stichtingen investeringen in capaciteitsuitbreiding in de jaren 2007 en 2008 met name via het eigen vermogen hebben gefinancierd. 87 procent van deze categorie kinderopvangorganisaties heeft uitbreidingen via het eigen vermogen gefinancierd. Ter vergelijking: het aantal eenmanszaken en vof's dat capaciteitsuitbreiding in 2007 en 2008 uitsluitend via het eigen vermogen heeft gefinancierd, is veel lager (respectievelijk 49% en 42%).

Het derde type kinderopvangorganisatie wordt gevormd door *bv's of holdings*. In vergelijking met de andere typen zijn deze organisaties meer gefocust op het bedrijfsresultaat. Afhankelijk van de strategie van het bedrijf kan worden besloten om vreemd vermogen aan te trekken voor capaciteitsuitbreiding. Het gebruik van vreemd vermogen voor de financiering in capaciteitsuitbreiding kan om die reden sterk variëren.

3 FINANCIERBAARHEID INVESTERINGEN KINDEROPVANG

Bij het verstrekken van krediet kijken banken naast het ondernemingsplan onder meer naar de soliditeit en continuïteit van de kasstroom, het eigen vermogen, en de solvabiliteit en de rentabiliteit van een organisatie. Er is geen allesomvattend antwoord te geven op de vraag hoe financierbaar uitbreidingsplannen in de kinderopvang nu en in de toekomst zijn. Wel kan in meer algemene zin worden gesteld dat de financierbaarheid mede afhankelijk is van de financiële positie van kinderopvangorganisaties. De meerderheid van de kinderopvangorganisaties verwacht dat hun financiële positie het komende jaar (min of meer) gelijk zal blijven. Het komende jaar verwachten kinderopvangorganisaties ook te blijven investeren in capaciteitsuitbreiding binnen de sector. Meer dan de helft van de kinderopvangorganisaties verwacht dit te doen met eigen vermogen, maar ook wordt hiervoor vreemd vermogen aangetrokken. In 2010 neemt de vraag naar borgstellingen van het Waarborgfonds Kinderopvang naar verwachting toe, zo komt uit een enquête onder kinderopvangorganisaties naar voren. Of die toenemende vraag in de jaren daarna aanhoudt, is onduidelijk.

3.1 Kredietverlening aan kinderopvangorganisaties

3.1.1 Huidig gebruik externe kredieten

Kinderopvangorganisaties maken in de praktijk gebruik van extern krediet om hun investeringen te bekostigen. Dit geldt ook als het gaat om investering in capaciteitsuitbreiding. In de praktijk zijn dit met name kinderopvangorganisaties met een beperkt eigen vermogen (vaak startende organisaties of eenmanszaken) of organisaties die sterk willen uitbreiden in capaciteit. Uit de interviews met kinderopvangorganisaties is naar voren gekomen dat binnen de kinderopvangsector leningen bij banken met name nodig zijn als het gaat om grotere investeringen in capaciteitsuitbreiding, zoals de aanschaf van een pand of de verbouwing van een bestaande ruimte tot geschikte kinderopvanglocatie. Voor investeringen in de kwaliteit van de eigen kinderopvangorganisatie (bijvoorbeeld de aanschaf van nieuw materiaal en speelgoed of pedagogische opleidingen voor medewerkers) heeft een ondernemer in veel gevallen geen lening nodig, zo blijkt uit de gesprekken met kinderopvangorganisaties. Dit type investeringen wordt vaak vanuit de operationele cashflow gefinancierd en vormt een onderdeel van het reguliere kostenpatroon van de organisatie.

3.1.2 Verwacht gebruik externe kredieten in 2010

In de enquête is aan kinderopvangorganisaties gevraagd of zij verwachten dat zij in 2010 zullen investeren in de uitbreiding van capaciteit. Van de 176 respondenten geeft in totaal 57,3 procent aan dat zij in 2010 zullen investeren in capaciteitsuitbreiding. De meeste organisaties die verwachten te zullen investeren, doen dit door middel van nieuwe locaties. Tabel 3.1 geeft dit weer.

Tabel 3.1 Verwacht uw organisatie ook in 2010 te investeren in extra capaciteit? (n=176)

	Percentage
Ja, in nieuwe locaties	26,7
Ja, in meer kindplaatsen op bestaande locaties	12,6
Ja, zowel in nieuwe locaties als meer kindplaatsen op bestaande locaties	18,0
Nee	42,7

Meer dan de helft van de respondenten die in 2010 investeren in capaciteitsuitbreiding, zal dit *onder meer* doen via het eigen vermogen (56%). 29 respondenten geven aan dat zij meer dan de helft van de investeringen zullen financieren via het eigen vermogen; van dat aantal geven er 26 aan dat de investeringen geheel via het eigen vermogen worden gefinancierd. Ook geven 29 respondenten aan dat deze investeringen voor de helft of minder op deze wijze worden gefinancierd.

Ook zal een aanzienlijk aantal respondenten (43%) de verwachte investeringen *onder meer* financieren via de herinvestering van winst/inkomsten van de onderneming. In totaal geven 21 respondenten aan dat zij meer dan de helft van de investeringen zullen financieren via de herinvestering van winst/inkomsten van de onderneming; van dat aantal geven zestien respondenten aan de investeringen in capaciteitsuitbreiding geheel op deze wijze te financieren. 21 respondenten geven aan dat deze investeringen voor de helft of minder op deze wijze worden gefinancierd.

Ongeveer een op de vijf respondenten geeft aan dat de verwachte investeringen in capaciteitsuitbreiding in 2010 *onder meer* via een lening van een bank zonder borgstelling plaatsvindt. Acht respondenten geven aan dat investeringen voor meer dan de helft op deze wijze worden gefinancierd; twaalf respondenten geven aan dat de investeringen voor de helft of minder via een lening van een bank zonder borgstelling wordt gefinancierd.

In de enquête geven vier respondenten aan dat zij momenteel gebruikmaken van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang. Circa zestien procent van de respondenten geeft aan dat zij de verwachte investeringen in capaciteitsuitbreiding in 2010 *onder meer* via een lening van een bank mét een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang zullen financieren.

Dertien van de zestien respondenten verwachten de investeringen voor meer dan de helft op deze wijze te financieren. Uit de enquête komt dus naar voren dat de vraag naar borgstellingen van het Waarborgfonds Kinderopvang in 2010 naar verwachting zal toenemen. Het is echter onduidelijk of deze toenemende vraag de komende jaren aanhoudt, zeker indien er sprake zal zijn van een verzadiging van de kinderopvangmarkt (zie paragraaf 3.3.1).

Ook geeft een aantal respondenten (8%) aan dat zij de verwachte investeringen in 2010 financieren door middel van vreemd vermogen uit andere bronnen. Twee respondenten noemen aandeelhouders als bron; ook wordt een privélening door de eigenaar en een lening bij bekenden genoemd. Tabel 3.2 geeft het een en ander weer.

Tabel 3.2 Hoe worden verwachte investeringen in capaciteitsuitbreiding in 2010 gefinancierd? (n=101, meer antwoorden waren mogelijk)

Financieringswijze	Percentage
Eigen kapitaal	56
Herinvestering winst/inkomsten onderneming	43
Lening van een bank zonder borgstelling	21
Lening van een bank met een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang	16
Vreemd vermogen uit andere bronnen	8
Lening van een bank met BMKB-regeling	5
Lening van een bank met een borgstelling door een andere organisatie ¹	4
Investeringsubsidies Rijksoverheid	3
Investeringsubsidies gemeenten	2

3.2 Het kredietbeoordelingsproces

Gezien de inhoud van de vorige paragraaf zal er ook in de toekomst in de kinderopvangsector behoefte zijn aan krediet van banken. Belangrijk is dat ook voor deze sector geldt dat elke kredietaanvraag door banken individueel zal worden beoordeeld. De geïnterviewde banken geven aan dat zij, net als bij bedrijven uit andere sectoren, daarbij letten op de volgende criteria, die ook in samenhang worden bekeken:

- de soliditeit en continuïteit van de kasstroom van een onderneming;
- het eigen vermogen van het bedrijf als mogelijke buffer voor onvoorziene tegenvallers;
- zekerheden (onderpand) voor het geval dat de rente en aflossing niet meer kunnen worden voldaan; deze kunnen bestaan uit (niet-limitatief) onroerend goed, inventaris, debiteuren of een persoonlijke borgstelling van de ondernemer;

¹ In de enquête onder kinderopvangorganisaties is niet aan respondenten gevraagd welke 'andere organisatie' dit precies is.

- financiële kengetallen, zoals de solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit van een onderneming.

De kredietbeoordeling op voornoemde criteria vindt zorgvuldig en per aangevraagd krediet plaats. Het verstrekken van krediet aan ondernemingen, ook al zijn ze bij de bank al bekend, brengt voor banken namelijk een risico met zich mee. Het gaat dan om het risico dat rente en aflossingen niet of niet tijdig worden voldaan.

Voor wat betreft het beroep op zekerheden (derde criterium) is het belangrijk te noemen dat wanneer er sprake is van een kasstroom die bovengemiddeld gevoelig is voor externe factoren, zoals overheidsbeleid en een relatief zwakke vermogenspositie, dat bij banken kan leiden tot een verhoogd beroep op zekerheden.² De kinderopvangsector in ieder geval in vergelijking tot andere sectoren relatief gevoelig voor overheidsbeleid.³

Het vierde criterium maakt duidelijk dat banken ook kijken naar de financiële kengetallen als de solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit van een onderneming; deze zijn onderdeel van het toetsingskader bij de banken. Het proces van kredietverstrekking is echter geen technisch maar een kwalitatief proces dat wordt ondersteund door die financiële kengetallen.

Dekkingstekort

Indien een onderneming onvoldoende mogelijkheden heeft om zekerheden te verstrekken, wordt gesproken van een dekkingstekort. Indien bij financieringen een dekkingstekort bestaat, kunnen ondernemers in Nederland gebruikmaken van verschillende borgstellingsregelingen waarbij de borgstelling op (semi-) overheidsniveau wordt verstrekt, ter grootte van de omvang van het dekkingstekort (zie hoofdstuk 4).

Een van de geïnterviewde banken geeft aan dat de effecten van Basel II en met name de risicorating op klantniveau steeds dominanter zullen worden in het bepalen van de voorwaarden (waaronder de pricing) voor kredietverstrekking aan klanten. De banken hebben sinds 1996 gewerkt aan de invoering van Basel II, een systeem waarbij op basis van correlaties per kredietrelatie een risicoprofiel wordt bepaald. Genoemd risicoprofiel bepaalt de prijs van het krediet, ofwel de opslag boven de standaardrente. Een hoger risicoprofiel leidt tot een hogere opslag en uiteindelijk een hogere rente. Het verkrijgen van een borgstelling heeft dus zowel invloed op de mogelijkheden om een lening te verkrijgen als een beperkt effect op de rente waartegen deze lening wordt verstrekt. De hoogte van de opslag wordt ook bepaald door de

---

² De hier genoemde externe factoren dienen slechts ter illustratie van welke invloeden vanuit de banken bezien het algemene risicoprofiel beïnvloeden (niet specifiek voor de kinderopvangsector).

³ In het algemeen geldt dat bij kinderopvangorganisaties de kasstroom relatief gevoelig is voor overheidsbeleid vanwege de hoge mate van subsidiëring.

mate waarin zekerheden de kans verkleinen dat de bank de hoofdsom en rente niet krijgt terugbetaald. Overigens is de verwachting dat als gevolg van Basel II de behoefte aan zekerheden in de toekomst fors zal toenemen.

In de systematiek van Basel II hechten banken veel waarde aan een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang. De borgstelling wordt in het Basel II-systeem vertaald naar een lagere risico-opslag voor kredietverlening. Een door het Waarborgfonds Kinderopvang geborgde lening kent zelfs een lagere risico-opslag dan dezelfde lening op dezelfde voorwaarden zonder de borging van het Waarborgfonds Kinderopvang. De toepassing van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang leidt tot een betere rating en zorgt dus ook voor een scherpere pricing voor de kinderopvang-ondernemer. Volgens het Waarborgfonds Kinderopvang levert het verkrijgen van een borgstelling een rentekorting van circa 0,25 procent op.

Ook een BMKB borgstelling leidt tot een lagere risico-opslag. Echter, de zekerheden van een BMKB-borgstelling zijn, in tegenstelling tot de zekerheden van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang, geconditioneerd. Hierdoor zal de risico-opslag bij een lening met BMKB minder laag zijn dan bij een lening met een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang. Ongeconditioneerde zekerheden leiden in het Basel II-systeem tot een lagere risico-opslag in vergelijking met geconditioneerde zekerheden.

3.3 Financiële positie kinderopvangorganisaties

3.1.1 Huidige financiële positie

Uit de inhoud van de vorige paragraaf wordt duidelijk dat de financiële positie van een organisatie een rol speelt bij de afweging van banken om tot kredietverlening over te gaan. Deze bepaalt mede de kredietwaardigheid van een organisatie. Dezelfde paragraaf maakt echter ook duidelijk dat bij de beoordeling van de kredietwaardigheid van kinderopvangorganisaties ook andere zaken dan de financiële positie van belang zijn. Zo gaan banken op basis van het ondernemings- of investeringsplan ook na of een ondernemer voldoende kasstromen zal genereren om in de toekomst rente en aflossingen van de hoofdsom te voldoen.

Ondanks bovenstaande nuancering hebben we in het onderzoek toch getracht zicht te krijgen op de huidige financiële positie van de kinderopvangsector. Dit is echter niet gelukt: er zijn geen representatieve cijfers beschikbaar over de (ontwikkeling in de) solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit van kinderopvangorganisaties. Wat wel beschikbaar is, zijn indicatieve gegevens die het Waarborgfonds Kinderopvang in haar sectorrapport 2008 heeft opgenomen. Deze cijfers zijn gebaseerd op een eigen analyse van jaarverslagen 2008 van 207 kinderopvangorganisaties. Beoordelen we deze cijfers van het Waarborg-

fonds, dan vallen drie zaken op. Ten eerste dat de gemiddelde solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit van kinderopvangorganisaties lager is dan de gemiddelden voor deze kengetallen van alle MKB-ondernemingen in Nederland. Ten tweede dat de afgelopen jaren de solvabiliteit en liquiditeit van kinderopvangorganisaties is verbeterd en dat de rentabiliteit iets is afgenomen. En ten derde dat de solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit van kinderopvangorganisaties zonder borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang gemiddeld hoger zijn dan die van organisaties die wel geborgd zijn.

Op basis van dezelfde indicatieve cijfers van het Waarborgfonds Kinderopvang wordt ook duidelijk dat de gemiddelde solvabiliteit van stichtingen de afgelopen jaren beter is geweest dan die van kinderopvangorganisaties met andere rechtsvormen. Eenmanszaken en vof's/cv's hebben een aanzienlijk lagere gemiddelde solvabiliteit. De gemiddelde rentabiliteit is van bv's/nv's het hoogst, gevolgd door eenmanszaken.

3.1.2 Toekomstige financiële positie

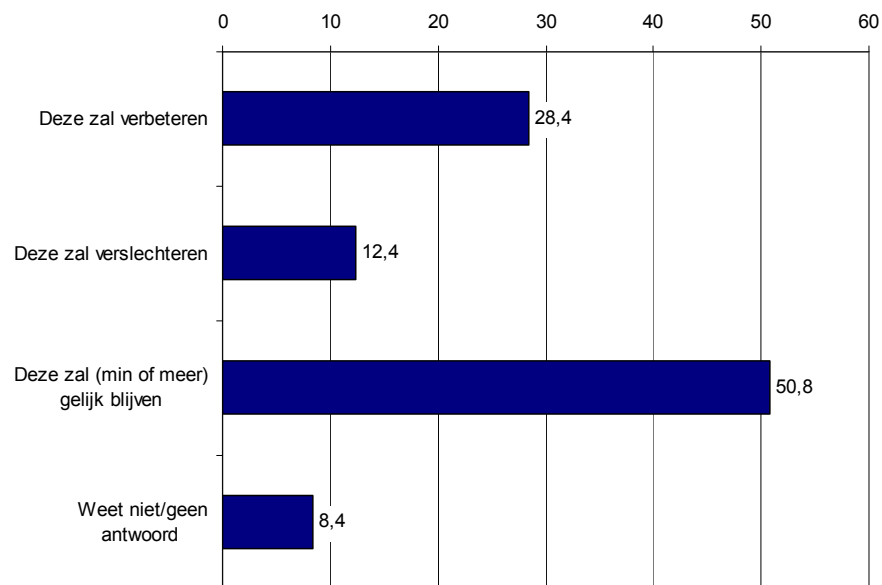
In de interviews met kinderopvangorganisaties is gevraagd naar de ontwikkeling van hun financiële positie. Het beeld dat uit deze gesprekken naar voren komt, is zeer gevarieerd. Ongeveer de helft van de kinderopvangorganisaties geeft aan dat de financiële positie van hun organisatie goed is; een aantal van hen geeft aan dat zij verwachten dat de financiële positie de komende jaren zal verbeteren. Een aantal andere kinderopvangorganisaties geeft aan dat hun financiële positie niet goed is en dat er sprake is van een negatief eigen vermogen. Wat de precieze redenen zijn van het negatieve eigen vermogen, is onbekend. Ook geeft een enkele respondent aan dat de huidige economische crisis heeft gezorgd voor een minder sterke financiële positie. Enkele respondenten geven aan dat de huidige financiële positie niet goed is, maar dat deze wel langzaam verbetert. Een enkele respondent geeft aan groei van de organisatie voorrang te geven boven verbetering van de financiële positie.

In de enquête is aan ondernemers in de kinderopvang gevraagd hoe de financiële positie van hun organisatie zich het komende jaar zal ontwikkelen.⁴ Het merendeel (50,8%) verwacht dat de financiële positie het komende jaar (min of meer) gelijk zal blijven. Volgens meer dan een kwart van de respondenten zal de financiële positie van hun organisatie verbeteren. Figuur 3.1 geeft het een en ander weer.

---

⁴ In de enquête is gevraagd naar de verwachte financiële positie van kinderopvangorganisaties. 'Financiële positie' is niet nader gedefinieerd in de enquête.

Figuur 3.1 Verwachting voor het komende jaar ten aanzien van de financiële positie van de eigen kinderopvangorganisatie (in %, n=164)

Uit de enquête blijkt dat kinderopvangorganisaties die alleen BSO aanbieden, vaker positief (47,1%) zijn over de verwachte financiële positie van hun organisatie dan kinderopvangorganisaties die alleen KDV aanbieden (21,4%) of zowel KDV als BSO aanbieden (29,9%). Dit is in overeenstemming met de prognoses van het ministerie van OCW dat BSO de komende jaren nog zal doorgroeien.

Daarnaast blijkt uit de enquête dat stichtingen minder vaak (15,4%) positief zijn over de verwachte financiële positie van hun organisatie dan eenmanszaken (29,8%), bv's (40,5%) en vof's (37,5%). Ook blijkt uit de enquête dat meer dan de helft (52,4%) van de nieuwe kinderopvangorganisaties - gestart in 2007 of 2008 - vaker positief zijn over de verwachte financiële positie van de kinderopvangorganisatie dan de organisaties die al langer bestaan. Van de organisaties die in de periode 2000 tot en met 2006 van start zijn gegaan, is 37,9 procent positief over de toekomst. Ruim vijftien procent van de kinderopvangorganisaties die zijn opgericht in de periode 1990 tot en met 1999, heeft een positieve verwachting ten aanzien van haar financiële positie. Van de organisaties van vóór 1990, is 16,7 procent positief over de financiële positie van hun organisatie in het komende jaar.

Kinderopvangorganisaties die komend jaar een verbetering van de financiële positie verwachten, geven in de meeste gevallen (65,1%) aan dat dit tot uiting komt in een hogere winst. Ook geeft een groot aantal van die respondenten (61,4%) aan dat dit tot uiting komt in een hogere liquiditeit van de organisatie. Een hogere solvabiliteit en toename van de aflossingscapaciteit worden ook vaker genoemd. Tabel 3.3 geeft het een en ander weer.

Tabel 3.3 In welke van de volgende financiële kengetallen zal de verbetering in de financiële positie naar voren komen? (n=46)

	Percentage
Hogere winst	65,1
Hogere liquiditeit	61,4
Hogere solvabiliteit	43,8
Toename aflossingscapaciteit	35,5
Overig	4,6

Van de respondenten in de enquête die hebben aangegeven dat de financiële positie van de kinderopvangorganisatie zal verslechteren, geeft bijna iedereen aan dat dit tot uiting zal komen in een lagere winst. Als gevolg daarvan zal het voor die organisaties ook lastiger worden om krediet bij een bank te verkrijgen. Ook geeft een aantal respondenten (44,8%) aan dat de verslechtering tot uiting komt in een slechtere liquiditeit van de organisatie. Bijna een derde noemt een lagere solvabiliteit en een afname van de aflossingscapaciteit. Tabel 3.4 geeft dit weer.

Tabel 3.4 In welke van de volgende financiële kengetallen zal de verslechtering in de financiële positie naar voren komen? (n=20)

	Percentage
Lagere winst	95,2
Slechtere liquiditeit	44,8
Lagere solvabiliteit	30,2
Afname aflossingscapaciteit	29,3
Overig	7,3

3.4 Financierbaarheid uitbreidingsplannen in de toekomst

De belangrijkste conclusie uit de vorige paragraaf is dat meer dan de helft van de ondernemers een stabiele financiële positie van de eigen organisatie verwacht. Ruim een kwart verwacht dat de financiële positie van hun organisatie verbetert, hetgeen tot uiting komt in een hogere winst en liquiditeit. Dat betekent echter niet dat de financierbaarheid van uitbreidingsplannen hetzelfde blijft.

Veel respondenten in de enquête geven aan dat de financierbaarheid van plannen voor uitbreiding achterblijft bij de vraag als gevolg van onzekerheid onder banken over ontwikkelingen op de markt. Uit de interviews met kinderopvangorganisaties komt naar voren dat het verkrijgen van krediet bij de banken als gevolg van de kredietcrisis lastiger is geworden. De banken hebben dit beeld in de gesprekken niet bevestigd. Ook uit het panelonderzoek van het Waarborgfonds Kinderopvang⁵ blijkt het verkrijgen van een lening bij

⁵ Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Waarborgfonds-ondernemerspanel. Resultaten panelonderzoek januari 2009*; aan dit panel hebben 253 ondernemers in de kinderopvang hun medewerking verleend.

banken minder eenvoudig te zijn geworden. In totaal geeft bijna veertig procent van de deelnemende ondernemers aan dat banken strenger zijn geworden in het verlenen van krediet. Uit de gesprekken met banken komt echter naar voren dat de effecten van de crisis op de kinderopvangorganisaties in het algemeen beperkt zijn gebleven en alleen tot uiting zijn gekomen in kortere wachttijsten. Overigens zou er volgens de banken wel sprake zijn van regionale verschillen in het effect van de crisis, waarbij de Randstad er in het algemeen het beste uitkomt.

Volgens een MKB-financieringsmonitor van EIM van september 2009 is het voor MKB-ondernemers lastiger geworden om krediet bij banken te krijgen. Van de bedrijven die sinds 1 januari 2009 financiering zochten, had 59 procent succes. Dit aandeel is veel lager dan in 2008, toen meer dan tachtig procent succesvol was in het verkrijgen van de gewenste financiering.⁶

3.5 Verbetering van de kredietwaardigheid

De financierbaarheid van investeringen neemt in het algemeen toe als organisaties hun kredietwaardigheid vergroten. In de interviews met kredietbeoordelaars van banken is daarom gevraagd naar de manier waarop de kredietwaardigheid van de kinderopvangsector zou kunnen worden verbeterd. Uit deze gesprekken is beperkte informatie over verbeteringsmogelijkheden naar voren gekomen. Een aantal kredietbeoordelaars van banken gaf aan dat ondernemers in de kinderopvang zouden moeten werken aan de ontwikkeling van een buffervermogen. Een van de functies van het eigen vermogen is de bufferfunctie, ofwel de mate waarin het eigen vermogen mogelijke verliezen in de toekomst kan opvangen. Door middel van een hoger eigen vermogen wordt dus ook de buffer groter. De bufferfunctie wordt belangrijker in slechtere tijden, als de kans op lagere resultaten of zelfs verliezen toeneemt. Uit het ondernemerspanel van het Waarborgfonds Kinderopvang komt overigens naar voren dat de meeste deelnemende kinderopvangorganisaties (bijna 80%) voldoende financiële buffer hebben om teruglopende inkomsten tijdelijk op te vangen.⁷ Of dit representatief is voor de gehele kinderopvangsector, is onduidelijk.

Daarnaast zouden kinderopvangorganisaties volgens respondenten bij banken aandacht moeten besteden aan het verhogen van de bezettingsgraad. Momenteel blijkt in de praktijk echter een bezettingsgraad van tachtig procent al zeer lastig te realiseren. De Branchevereniging Ondernemers in de Kinderopvang geeft daarnaast aan dat het hun verwachting is dat de bezettingsgraad de komende jaren zal afnemen door een verzadiging van de markt. Daardoor zullen de financiële kengetallen van kinderopvangorganisaties slechter

---

⁶ EIM (2009) *Update financieringsmonitor MKB september 2009*. EIM baseert zich op een panel van 2000 MKB-bedrijven.

⁷ Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Waarborgfonds-ondernemerspanel. Resultaten panelonderzoek mei 2009*.

worden. Dit heeft er mee te maken dat de kinderopvang een arbeidsintensieve sector is en dat het personeelsbestand van kinderopvangorganisaties niet van de ene op de andere dag kan worden aangepast. Bij een achterblijvende vraag neemt de bezettingsgraad af maar blijven de kosten vaak gelijk. Dat heeft volgens de branchevereniging ook weer gevolgen voor de financierbaarheid van de sector, de externe financieringsbehoefte en de vraag naar borgstellingen.

Uit een gesprek met een kredietbeoordelaar van een bank komt naar voren dat de kredietwaardigheid van de sector ook zou kunnen worden verbeterd wanneer ondernemers meer aandacht besteden aan een efficiënte bedrijfsvoering.

Tot slot geven banken aan dat kinderopvangorganisaties op creatievere wijze vorm zouden moeten geven aan BSO. Dat kan bijvoorbeeld door meer gebruik te maken van leegstaande lokalen in schoolgebouwen en de ontwikkeling van dagarrangementen in combinatie met bijvoorbeeld bestaande sport- of culturele accommodaties. Op die wijze zou in de BSO de capaciteit kunnen worden uitgebreid met relatief lagere investeringen. Hoewel een aantal kinderopvangorganisaties hier momenteel al mee bezig is, zou dit op grotere schaal kunnen plaatsvinden volgens betrokkenen binnen de kinderopvangsector.

3.6 Belang financierbaarheid bij capaciteitsuitbreiding

In dit hoofdstuk is met name aandacht besteed aan de externe financierbaarheid van investeringen in de kinderopvang. In de enquête is aan kinderopvangorganisaties echter ook gevraagd of de financierbaarheid van plannen een belangrijke reden is waarom capaciteitsuitbreiding in de sector nog achterblijft bij de vraag.⁸ In totaal geeft veertig procent aan dat dit inderdaad een belangrijke reden is. Ongeveer een kwart noemt dit geen belangrijke reden en tien procent geeft aan dat naar hun mening vraag en aanbod binnen de kinderopvang in balans zijn. Tabel 3.5 geeft het een en ander weer.

---

⁸ In de enquête is de term 'financierbaarheid' niet nader gedefinieerd.

Tabel 3.5 Is de financierbaarheid van plannen volgens u een belangrijke reden waarom uitbreiding binnen de sector kinderopvang nog achterblijft bij de vraag? (n=163)

	Percentage
Ja	40
Nee	25
Naar mijn mening zijn vraag en aanbod binnen de kinderopvang in balans	10
Weet niet/geen antwoord	24

Van de respondenten die de financierbaarheid van plannen als belangrijke reden zien voor het achterblijven van de uitbreiding, noemt 68 procent de onzekerheid onder banken over de ontwikkeling van de markt als oorzaak. Ongeveer 57 procent noemt het gebrek aan eigen onderpand bij ondernemers als oorzaak hiervoor. Ruim een kwart noemt te weinig mogelijkheden voor het verkrijgen van waarborgen als oorzaak. Een aantal respondenten noemt de terughoudendheid van banken om krediet te verstrekken als oorzaak. Tabel 3.6 geeft een en ander weer.

Tabel 3.6 Waarom is de financierbaarheid van plannen een probleem voor de uitbreiding van de capaciteit? (n=66, meer antwoorden mogelijk)

	Percentage
Onzekerheid onder banken over ontwikkeling markt	68
Gebrek aan eigen onderpand bij ondernemers	57
Tekort mogelijkheden voor verkrijgen waarborgen	28
Gebrek aan ondernemerschap	13
Overig	29

Aan kinderopvangorganisaties is ook gevraagd om welke andere redenen de uitbreiding binnen de kinderopvangsector nog achterblijft bij de vraag. Hieruit blijkt dat respondenten het gebrek aan geschikte locaties (68%) en de bestemmingsplannen van gemeenten (58%) als de belangrijkste redenen zien voor het achterblijven van de uitbreiding bij de vraag. In totaal noemt 44 procent de financierbaarheid van plannen als reden. Ook noemt één op de vijf respondenten de onzekerheid bij vragers van kinderopvang (ouders) als belangrijke reden. Tabel 3.7 geeft dit weer.

Tabel 3.7 Wat zijn volgens u de belangrijkste reden(en) waarom uitbreiding binnen de sector kinderopvang nog achterblijft bij de vraag? (n=146, meer antwoorden mogelijk)

	Percentage
Geen geschikte locaties	68
Bestemmingsplannen gemeenten	58
Financierbaarheid van plannen	44
Onzekerheid bij vragers kinderopvang	20
Marktsluiting voor nieuwe aanbieders door bestaande aanbieders	10
Onvoldoende personeel	14
Overig	13

4 BORGSTELLING VAN DE KINDEROPVANG

Ondernemers in de kinderopvang die een lening bij een bank willen afsluiten, kunnen gebruikmaken van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang of de BMKB-regeling van SenterNovem. Aan deze regelingen zijn verschillende voorwaarden verbonden. In 2008 is het aantal verstrekte borgstellingen door het Waarborgfonds Kinderopvang sterk toegenomen, onder meer als gevolg van een grotere bekendheid van deze borgstellingen bij kinderopvangondernemers en intern bij banken, en als gevolg van de economische crisis. In dat jaar was het aantal verstrekte borgstellingen in het kader van de BMKB-regeling ook hoog.

4.1 Borgstellingen voor ondernemers

Kinderopvangorganisaties hebben de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in onder meer de uitbreiding van kindplaatsen en de kwaliteit van de dienstverlening. Ook voor de komende jaren worden investeringen verwacht, met name in de BSO. Vooral de investeringen in capaciteitsuitbreiding zijn voor een aanzienlijk deel gefinancierd door het aantrekken van vreemd vermogen bij banken. Indien bij financieringen een dekkingstekort bestaat, kunnen ondernemers in Nederland gebruikmaken van verschillende borgstellingsregelingen waarbij de borgstelling op (semi-)overheidsniveau wordt verstrekt, ter grootte van de omvang van het dekkingstekort. Door een borgstelling verzekert de kredietverstrekker zich van rente en aflossing indien de ondernemer die niet meer kan voldoen; de verstrekker van de borgstelling zal deze betalingen van rente en aflossing dan overnemen. Een ondernemer in de kinderopvang kan gebruikmaken van twee borgstellingsregelingen:

- borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang;
- de BMKB-regeling¹ van het ministerie van Economische Zaken, uitgevoerd door SenterNovem.

Ook bestaat er in een enkele gemeente nog een lokale borgstellingsregeling voor de kinderopvang. Deze regelingen worden niet meer actief gebruikt.

4.1.1 Waarborgfonds Kinderopvang

Voor ondernemers in de kinderopvangsector verstrekt het Waarborgfonds Kinderopvang in de meeste gevallen borgstellingen aan banken.² In geval van

---

¹ BMKB staat voor Besluit Borgstelling MKB Kredieten.

² Het Waarborgfonds Kinderopvang verstrekt ook garanties aan verhuurders van onroerend goed en een leegstandsgarantie. We hebben deze activiteiten niet nader onderzocht, omdat dit buiten het onderzoek valt.

financiering van investeringen³, beschikken ondernemers in de kinderopvang niet altijd over de benodigde zekerheden, zoals debiteuren⁴ en onroerend goed, die ondernemers in andere sectoren vaker als zekerheid kunnen verstrekken.

In het traject van de beoordeling van de kredietverstrekking werken de betrokken bank en het Waarborgfonds Kinderopvang nauw samen. Ook bestaat veelvuldig en uitgebreid contact tussen het Waarborgfonds Kinderopvang en de ondernemer, zowel voorafgaand aan als tijdens de periode van borgstelling. Het Waarborgfonds Kinderopvang adviseert hierbij de ondernemer over de inhoud en haalbaarheid van het businessplan.

In het geval dat het Waarborgfonds Kinderopvang een borgstelling verleent, betaalt de kredietnemer hiervoor eenmalig één procent van het borgstellingsbedrag, met een minimum van € 250. Wanneer de provisie wordt betaald, kan verschillen: soms is dat eenmalig en soms is dat jaarlijks. Indien de kinderopvangondernemer niet meer aan rente en aflossing kan voldoen, wordt de borgstelling ingeroepen door de kredietverstrekker. De rente en aflossing worden dan door het Waarborgfonds Kinderopvang aan de kredietverstrekker voldaan. Bij de borgstellingen door het Waarborgfonds Kinderopvang bestaan geen maxima ten aanzien van bedrag of looptijd. Dit draagt in positieve zin bij aan de gewenste flexibiliteit in de financiering. Indien de borgstelling wordt aangesproken, beschikt het Waarborgfonds Kinderopvang over het recht van regres.⁵

4.1.2 BMKB-regeling

De BMKB-regeling is een generieke borgstellingsregeling voor het gehele MKB, die door het ministerie van Economische Zaken is ingesteld met als doel ondernemingsfinanciering van MKB-ondernemingen eenvoudiger mogelijk te maken. De borgstelling wordt verstrekt door SenterNovem. De regeling staat open voor alle ondernemingen,⁶ mits aan een aantal voorwaarden wordt

---

³ Bij deze investeringen kan het gaan om de aankoop van een nieuw pand, maar bijvoorbeeld ook om het doorvoeren van aanpassingen in een huurpand of de aankoop van inventaris.

⁴ Kinderopvangorganisaties werken meestal met machtigingen tot incasso waarbij de gelden die ouders moeten betalen aan het begin van de maand worden geïnd. Het gevolg hiervan is dat er bijna geen debiteuren zijn. De rekeningen van ouders staan meestal slechts zeer kort open en er zijn dus vrijwel geen openstaande bedragen die als zekerheid kunnen dienen bij het verkrijgen van een lening.

⁵ Het regresrecht is het recht om terug te vorderen wat iemand heeft betaald voor een ander.

⁶ Een aantal vrije beroepen (onder andere in de medische sector), ondernemingen in een markt waar de toetreding in belangrijke mate door de overheid wordt bepaald en ondernemingen in sectoren als land-, tuinbouw en visserij, gezondheidszorg, bank-, verzekerings- of beleggingsbedrijf of beheer en exploitatie van onroerend goed kunnen geen gebruik van de BMKB-regeling maken.

voldaan ten aanzien van de leeftijd en omvang van de onderneming (onder meer maximaal 250 fte's).

De overheid staat borg voor 45 procent van een lening aan gevestigde ondernemers. Voor starters heeft de borgstelling betrekking op maximaal tachtig procent van het verstrekte krediet. De bedragen zijn gemaximeerd: een 'starterslening' bedraagt in principe maximaal € 250.000 en voor een langer (dan vijf jaar) gevestigde onderneming bedraagt de maximale borgstelling € 3 miljoen. Daarbij is de looptijd van de borgstelling in principe gemaximeerd tot zes jaar. Wanneer het om een lening ten behoeve van onroerend goed gaat, bedraagt de looptijd maximaal twaalf jaar.

Voor een borgstelling in het kader van de BMKB-regeling betaalt de kredietnemer eenmalig 2 tot 3,6 procent provisie bij afsluiting. De totstandkoming van de borging via de BMKB-regeling loopt volledig buiten de ondernemer om. Het contact en initiatief liggen vrijwel altijd bij de bank, die tevens zorgt dat aan de voorwaarden voor borging wordt voldaan. Tussen SenterNovem en de ondernemer bestaat geen direct contact.

4.1.3 Vergelijking Waarborgfonds Kinderopvang en BMKB-regeling

Uit de voorgaande gegevens komt naar voren dat er tussen een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang en de BMKB-regeling grote verschillen bestaan tussen de voorwaarden waaraan ondernemers dienen te voldoen om voor borging in aanmerking te komen. In tabel 4.1 is een overzicht weergegeven van de voorwaarden van beide regelingen. Bij de voorwaarden die in deze tabel zijn weergegeven dient de kanttekening te worden geplaatst dat de BMKB-regeling enkel voor het MKB bedoeld is. Zoals eerder aangegeven komen kinderopvangorganisaties met meer dan 250 fte's niet in aanmerking voor de BMKB. Kinderopvangorganisaties van deze omvang kunnen landelijk voor een borgstellingskrediet alleen terecht bij het Waarborgfonds.

Tabel 4.1 Voorwaarden Waarborgfonds Kinderopvang en BMKB-regeling

Onderwerp	Borgstelling Waarborgfonds Kinderopvang	BMKB-borgstelling
Voorwaarden doelgroep	• Geen beperkingen ten aanzien van bestaansduur. • Geen onderscheid naar starter of bestaande onderneming.	• Voor starters (< 5 jaar) waarbij de ondernemer 6 jaar voor afsluiting krediet geen andere onderneming heeft gehad. • Voor bestaande ondernemingen die langer dan 5 jaar bestaan.
Omvang	• Mits wordt voldaan aan de beoordelingscriteria⁷ bestaan geen maxima voor de borgstellingen.	• Deze borgstelling kan nooit meer bedragen dan het dekkingstekort. • De bank verstrekt een starter maximaal € 250.000 waarvoor de overheid voor 80 procent borg staat. • Voor bestaande ondernemingen bedraagt de borg maximaal 45 procent van het bedrag van de lening (van maximaal € 3 miljoen). Dit regiem geldt ook starters met een lening van meer dan € 250.000.
Looptijd	• Geen maxima op basis van de doelen van de financiering. • Maxima op basis van eigen beoordeling en normen.	• Maximaal 6 jaar na de eerste aflossing. • Maximaal 12 jaar als er wordt geïnvesteerd in een gebouw, schip of technologische innovatie.
Type zekerheid	• Ongeconditioneerde zekerheid: een claim van een bank wordt ten alle tijden goedgekeurd.	• Geconditioneerde zekerheid: de mogelijkheid bestaat dat een claim van een bank wordt afgewezen door SenterNovem (bijv. wanneer achteraf wordt geconstateerd dat de bank ten onrechte de borgstellingsregeling heeft toegepast).

Hiernaast blijkt uit de gevoerde gesprekken een grotere bekendheid met de borgstellingsregeling van het Waarborgfonds Kinderopvang ten opzichte van de BMKB-regeling. Deels wordt dit verklaard door het feit dat bij de inzet van deze laatste regeling, de ondernemer niet actief betrokken is. Er ligt onze inziens echter ook een verklaring in de invoering van relatiemanagement binnen het Waarborgfonds Kinderopvang en de inspanningen van banken in

⁷ Het gaat hier om criteria die het Waarborgfonds Kinderopvang hanteert om wel of niet een borgstelling af te geven. Men kijkt in hoofdlijnen naar de kwaliteit van de onderneming en naar de kwaliteit van het investeringsplan. Alhoewel niet specifiek onderzocht, hebben wij aan de interviews het beeld overgehouden dat een borgstelling door het Waarborgfonds Kinderopvang moeilijker te krijgen is dan een BMKB-borgstelling. Wanneer een schadebedrag in het kader van BMKB ontstaat, wordt pas achteraf bekeken of de borgstelling terecht is verstrekt, terwijl bij het Waarborgfonds de selectie aan de poort veel strenger is.

de afgelopen één tot drie jaar om de regeling van het Waarborgfonds Kinderopvang onder de aandacht van de lokale kantoren te brengen. Overigens geeft het Waarborgfonds Kinderopvang aan vooral *reactief* te worden ingezet. Uit de interviews met banken en instellingen blijkt echter een actievere betrokkenheid. Eén instelling geeft zelfs aan dat de borgstelling eerst wordt verkregen en dat vervolgens de financiering bij de bank is gevraagd.

Daarnaast geven banken duidelijk aan dat de werkwijze van het Waarborgfonds Kinderopvang meer toegevoegde waarde biedt voor de banken dan de BMKB-regeling. Het gaat dan onder meer om de beschikbare sector kennis (die relevant is voor zowel de banken als de instellingen zelf), de adviserende rol van het Waarborgfonds Kinderopvang bij de totstandkoming van ondernemingsplannen en de onderbouwing van financieringsaanvragen.

Banken geven aan dat zij de rol van het Waarborgfonds Kinderopvang voorafgaand en gedurende de periode van borgstelling als zeer belangrijk ervaren. In het kader van het eigen risicomanagement beoordeelt en bewaakt het Waarborgfonds Kinderopvang de financiële positie van de organisatie waarvoor een borging is afgegeven. Dit gebeurt door middel van beoordeling en bespreking van tussentijdse cijfers, jaarcijfers, prognoses en plannen van de betrokken ondernemers. Daarbij levert de sector kennis ook directe toegevoegde waarde aan de ondernemers in de kinderopvang. Met name deze werkzaamheden hebben een grote toegevoegde waarde voor de banken. Bij de BMKB-regeling is hiervan geen sprake.

Ten opzichte van de borgstellingsregeling van het Waarborgfonds Kinderopvang is de BMKB-regeling minder aantrekkelijk voor banken, omdat de rol van SenterNovem zich meer op de achtergrond afspeelt. Bij het aangaan van de borgstelling in het kader van de BMKB-regeling betaalt de kredietnemer door tussenkomst van de bank de provisie. Daarna is er vanuit zowel de bank als de kredietnemer geen contact met SenterNovem. Alleen wanneer sprake is van een faillissement van een onderneming en het invoeren van de borgstelling, zal SenterNovem controleren of de borgstelling onder de juiste voorwaarden is verstrekt en of het oordeel van de bank ten aanzien van die onderneming juist was.

Op basis van de werking van de borgstellingsregeling van het Waarborgfonds Kinderopvang en de BMKB-regeling is het te begrijpen dat de regeling van het Waarborgfonds Kinderopvang relatief aantrekkelijker is. Met behulp van de activiteiten van het Waarborgfonds Kinderopvang beperken de banken feitelijk de eigen risico's in de kredietverlening aan kinderopvangorganisaties, waarbij het Waarborgfonds Kinderopvang tevens de vinger aan de pols houdt bij de geborgde instellingen.

De verschillen tussen een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang en de BMKB-regeling hangen samen met het gegeven dat de BMKB-regeling qua opzet een ander type regeling is. Het is namelijk een generiek instrument

voor de gehele MKB en is niet gericht op één specifieke sector. Overigens kunnen middelgrote en grote organisaties geen gebruikmaken van de BMKB-regeling. Voor een eventuele borging zijn zij aangewezen op de regeling van het Waarborgfonds Kinderopvang. Bij de BMKB-regeling hoeft er *vooraf* geen goedkeuring van het verstrekken van de BMKB-borgstelling plaats te vinden; dat heeft te maken met het feit dat er jaarlijks zeer veel borgstellingen worden verstrekt aan MKB-ondernemers. Daarnaast vindt de procedure van de BMKB-borgstelling via banken plaats: de ondernemer zelf merkt er weinig van.

4.1.4 Gemeentelijke garantieregelingen

Uit een inventarisatie onder een aantal gemeenten in Nederland blijkt dat er, op één uitzondering na, geen specifieke gemeentelijke garantieregelingen bestaan voor ondernemers in de kinderopvang. Alleen in de gemeente Delft bestaat een regeling waarbij specifiek voor ondernemingen in de kinderopvang garanties worden verstrekt. Van deze regeling is in het verleden (circa tien jaar geleden) door een tweetal kinderopvangorganisaties gebruikgemaakt. Deze borgstelling werd samen met een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang verstrekt. Volgens de gemeente wordt er geen beroep meer gedaan op de gemeentelijke garantieregeling, omdat het garantievermogen van het Waarborgfonds Kinderopvang sindsdien is toegenomen, waardoor een aanvullende borgstelling door de gemeente niet meer noodzakelijk is.

Uit de interviews met banken en het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) kwam naar voren dat er in de praktijk geen sprake is van dubbelingen tussen een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang, de BMKB-borgstelling en/of de enkele gemeentelijke garantieregeling.

Tussen een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang en een borgstelling van het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) bestaat ook geen dubbeling. Wel kan een borgstelling van WSW aan woningcorporaties een indirect effect op de kinderopvangsector hebben, namelijk wanneer corporaties via die borgstelling huurpanden ontwikkelen waarin ook ruimte wordt geboden aan kinderopvangorganisaties (bijvoorbeeld in de plint van het gebouw). Dit kan ertoe leiden dat kinderopvangorganisaties hun capaciteit eerder via een huurpand dan via de aanschaf van een pand uitbreiden. De investeringen die daarmee gemoeid zijn, blijven in dat geval relatief beperkt.

4.2 Het Waarborgfonds Kinderopvang nader bekeken

4.2.1 Borgstellingen

Het Waarborgfonds Kinderopvang is in 1998 ontstaan met als belangrijkste taak capaciteitsuitbreiding in de kindervang mogelijk te maken via het instrument van borgstellingen. Sinds de oprichting is aan 267 kinderopvangorganisaties een borgstelling verstrekt. De meeste organisaties hadden één

borgstelling, ook zijn er veel kinderopvangorganisaties met twee of drie (of meer) borgstellingen. Tabel 4.2 geeft dit weer.

Tabel 4.2 Aantal borgstellingen per kinderopvangorganisatie sinds 1998

	Aantal organisaties
Eén borgstelling	126
Twee borgstellingen	80
Drie of meer borgstellingen	61
Totaal	267

Bron: Waarborgfonds Kinderopvang, 2009

De meeste geborgde kinderopvangorganisaties in de periode van 1998 tot en met november 2009, zijn bv's of nv's (30%). Ook zijn veel geborgde organisaties eenmanszaken (26%) en stichtingen (27%).⁸ In totaal zijn er 477 borgstellingen verstrekt. De meeste borgstellingen zijn verstrekt aan bv's en nv's (39%). Tabel 4.3 geeft het een en ander weer.

Tabel 4.3 Borgstellingen naar rechtsvorm

Rechtsvorm	Naar aantal borgstellingen	% aantal borgstellingen	Naar aantal organisaties	% aantal organisaties
Bv/nv	188	39%	80	30%
Eenmanszaak	116	24%	70	26%
Stichting	109	23%	72	27%
Vof/cv	64	14%	45	17%
Totaal	477	100%	267	100%

Bron: Waarborgfonds Kinderopvang, 2009

Het totale bedrag van de borgstellingen in de periode van 1998 tot en met november 2009 bedraagt € 96,6 miljoen. De gemiddelde borgstelling bedraagt circa € 202.600. Van dit totale bedrag van de borgstellingen heeft bijna de helft (46%) betrekking op bv's of nv's. Tabel 4.4 geeft dit weer.

Tabel 4.4 Totaal bedrag borgstellingen naar rechtsvorm

Rechtsvorm	Bedrag	% naar bedrag
Bv/nv	€ 44,4 mln.	46%
Eenmanszaak	€ 13,9 mln.	14%
Stichting	€ 29,7 mln.	31%
Vof/cv	€ 8,6 mln.	9%
Totaal	€ 96,6 mln.	100%

Bron: Waarborgfonds Kinderopvang, 2009

⁸ Uit de enquête onder kinderopvangorganisaties kwam naar voren dat stichtingen minder vaak borgstellingen nodig hebben omdat zij vaak beschikken over veel eigen vermogen. Ogenscheinlijk lijkt dit te botsen met het gegeven dat 27 procent van de borgstellingen is verstrekt aan stichtingen. Het betreft hier echter slechts 72 stichtingen, een beperkt deel van het aantal stichtingen dat actief is binnen de kinderopvangsector. Ook gaat het hierbij om de verstrekte borgstellingen in een lange periode, namelijk 1998 tot en met 2008.

In het Jaarverslag 2008 van het Waarborgfonds Kinderopvang wordt aangegeven dat er per eind 2008 € 21,6 miljoen aan borgstellingen uitstond. Daarbij dient een bedrag van € 7,4 miljoen te worden geteld voor de per ultimo 2008 gedane toezeggingen.⁹

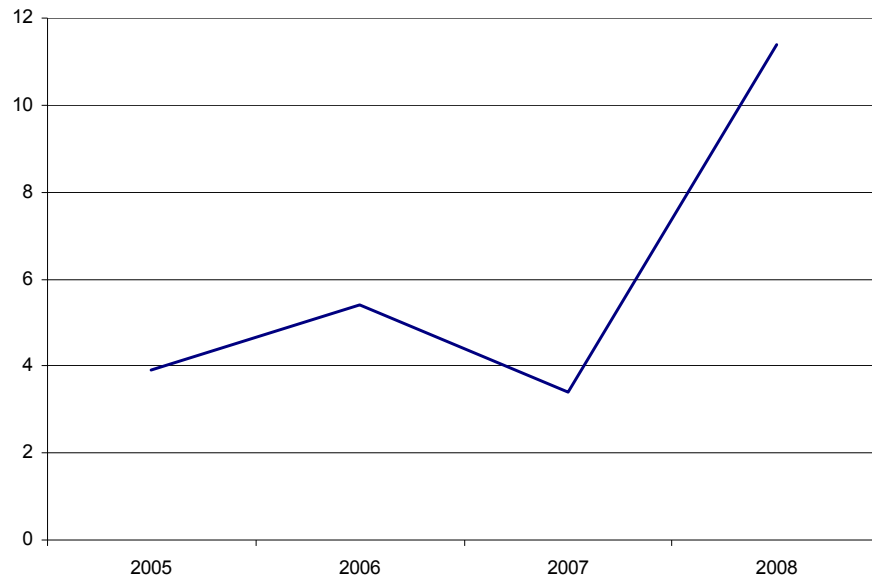
Het aantal borgstellingen in 2008 is fors toegenomen ten opzichte van de jaren daarvoor. De stijging van het aantal borgstellingen is ook in 2009 doorgezet. Deze groei kunnen wij voor een deel verklaren uit de economische situatie die pas vanaf circa september 2008 sterk is gaan verslechteren. Dit kan dus niet de toename van 2008 als geheel verklaren. Uit de verschillende gesprekken met banken blijkt dat zij vooral in de afgelopen twee à drie jaar de mogelijkheden om gebruik te maken van het Waarborgfonds Kinderopvang meer onder de aandacht van de lokale kantoren hebben gebracht. De BMKB-regeling was vaak al wel goed bekend bij accountmanagers van banken. Door de vergrote naamsbekendheid van de regeling van het Waarborgfonds Kinderopvang is, zo kwam naar voren uit gesprekken met banken, bij deze accountmanagers ook het relatieve voordeel van een borgstelling via het Waarborgfonds boven een borgstelling van SenterNovem bekender geworden. In combinatie met de start van het voeren van relatiemanagement door het Waarborgfonds Kinderopvang is de bekendheid van het Waarborgfonds en de toegevoegde waarde van de borgstelling meer onder de aandacht gebracht. Dit heeft bijgedragen aan een stijging van het aantal aangevraagde en verstrekte borgstellingen.

In 2008 is het bedrag dat gemoeid was met de in dat jaar verstrekte borgstellingen veel hoger dan in de voorgaande jaren: dit bedroeg dat jaar € 11,4 miljoen. De gemiddelde borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang bedraagt € 202.571, terwijl de gemiddelde looptijd van deze borgstellingen 11,6 jaar bedraagt. Figuur 4.1 geeft het een en ander weer.

---

⁹ Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Jaarverslag 2008*.

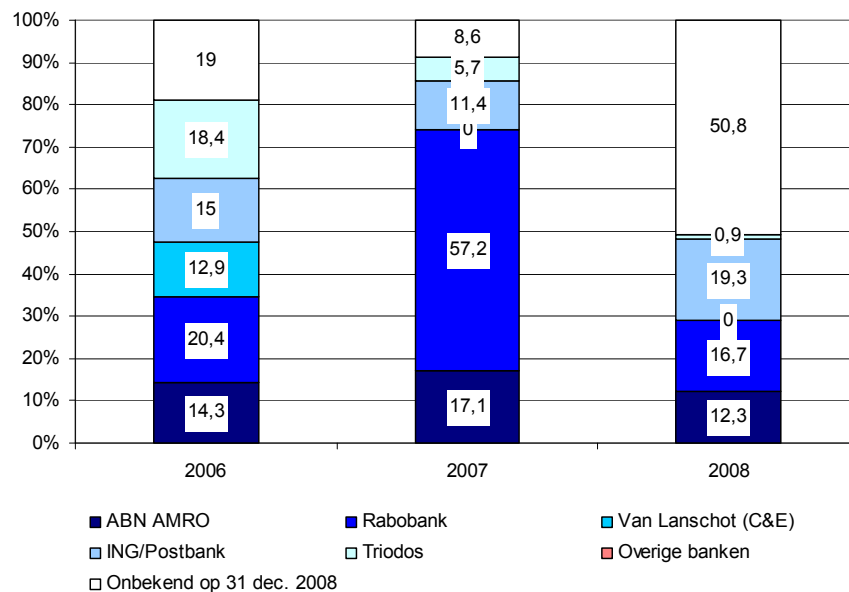
Figuur 4.1 Groeiverloop verstrekte borgstellingen (in miljoenen euro's)

Bron: Waarborgfonds Kinderopvang, 2009

De afgelopen jaren hebben met name ABN AMRO, de Rabobank en ING/Postbank te maken gehad met borgstellingen van het Waarborgfonds Kinderopvang. In 2008 bedroeg het aandeel van ABN AMRO van het totaalbedrag dat in dat jaar is verstrekt, 12,3 procent. Het aandeel van ING/Postbank bedroeg dat jaar 19,3 procent. Daarnaast is het borgstellingsgebruik van de Rabobank tussen 2007 en 2008 minder snel gegroeid dan van de andere banken, wat heeft geleid tot een relatieve afname in het aandeel van het gebruik van borgstellingen ten opzichte van de andere banken. Figuur 4.2 geeft het een en ander weer.

Figuur 4.2 Borgstellingsgebruik door banken (% van het jaarlijks verstrekte totaalbedrag)

Bron: Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Jaarverslag 2008*

4.2.2 Waarborgdepot

Om borgstellingen mogelijk te maken, beschikt het Waarborgfonds Kinderopvang over een structureel waarborgdepot dat als dekking fungeert voor de mogelijke risicovolle aanspraken in de toekomst op afgegeven borgstellingen. Het structurele waarborgdepot bedraagt per heden circa vijftien tot zestien miljoen euro. Dit is inclusief de toevoeging van € 5 miljoen in 2009.¹⁰ Deze toevoeging is noodzakelijk gebleken, volgend op de toename van het aantal aanvragen en borgstellingen. Eind 2009 is een groot deel van dit extra depot al weer ingezet voor nieuwe borgstellingskredieten. In december 2009 was de actuele restcapaciteit nog € 1,33 miljoen. Hiermee kan nog voor een kleine € 4 miljoen aan borgstellingskredieten worden verstrekt.

Het Waarborgfonds Kinderopvang hanteert de met de bancaire sector overeengekomen regel dat het totaalbedrag aan borgstellingen driemaal de omvang van het waarborgdepot mag bedragen. Dit betekent dat per heden, op basis van de omvang van het waarborgdepot, het totaalbedrag aan waarborgen € 56,4 miljoen niet te boven mag gaan.

¹⁰ Deze toevoeging is gerealiseerd door overboeking van € 5 miljoen vanuit het bedrag van € 30 miljoen dat het ministerie van OCW als gevolg van de nieuwe Wet kinderopvang per 1 januari 2007 tijdelijk beschikbaar heeft gesteld voor overgangsfaciliteiten. Dit bedrag moet conform de met het Waarborgfonds Kinderopvang gemaakte afspraak in 2012 terug naar het Rijk.

Het risico van de borgstellingen zelf wordt beperkt doordat het Waarborgfonds Kinderopvang in het geval van uitbetaling van geclaimde borgstellingen het wettelijk verankerde regresrecht kan uitoefenen. Op deze wijze beperkt het Waarborgfonds Kinderopvang de uiteindelijke afboeking op het vermogen van het Waarborgfonds Kinderopvang. Bij de BMKB-regeling heeft het ministerie van Economische Zaken een privaatrechtelijke overeenkomst afgesloten met banken, waarin is geregeld dat vorderingen via de bank verlopen (zowel het deel van banken als het deel van de overheid).

Tot en met 2008 heeft het Waarborgfonds Kinderopvang een bedrag van € 658.000 aan claims uitbetaald. In het interview heeft SenterNovem medegedeeld dat per december 2009 € 21 miljoen aan borgstellingen aan ondernemers in de kinderopvang uitstaan; in totaal betreft dit 167 borgstellingen aan circa honderd organisaties. Deze informatie is mondeling verkregen en hebben wij – nadat meerdere malen om informatie is gevraagd – niet kunnen verifiëren.

4.2.3 Overige activiteiten Waarborgfonds Kinderopvang

In haar bestaan heeft het Waarborgfonds Kinderopvang zich inmiddels ontwikkeld tot een organisatie die naast haar primaire taak, het verstrekken van borgstellingen, tevens kennis en informatie verzamelt over de kinderopvangsector en deze in rapportages, zoals sectoronderzoeken, presenteert aan belanghebbenden. Daarnaast stelt het Waarborgfonds Kinderopvang deze kennis tegen betaling beschikbaar aan kinderopvangorganisaties in de vorm van advisering over de verbetering van de bedrijfsvoering en ondernemingsplannen. Hiermee neemt het Waarborgfonds Kinderopvang in de branche een unieke positie in en heeft het zich feitelijk ontwikkeld tot een sectorinstituut.

4.3 Proces borgstelling Waarborgfonds Kinderopvang

De contacten tussen het Waarborgfonds Kinderopvang en de ondernemers in de kinderopvang komen verschillend tot stand. Sommige ondernemers met een financieringsbehoefte melden zich in eerste instantie bij het Waarborgfonds Kinderopvang, maar het komt ook voor dat ondernemers zich eerst bij de bank melden, zo blijkt uit de interviews. Ook kan het contact een vervolg zijn van het contact dat het Waarborgfonds Kinderopvang via het relatie-management met de ondernemers onderhoudt.

Na het eerste contact wordt het plan opgevraagd dat ten grondslag ligt aan de financieringsaanvraag. Het Waarborgfonds Kinderopvang toetst dit plan op levensvatbaarheid, waarbij de beoordeling van rendement, risico, de locatie, kwaliteiten van de ondernemer et cetera een rol spelen. Indien het plan voldoet aan de beoordelingseisen wordt een rapportage gemaakt, die wordt

voorgelegd aan een interne commissie. Na goedkeuring door de interne commissie wordt de aanvraag in voorkomende gevallen nog beoordeeld door de externe fiatteringscommissie. Het externe karakter van deze commissie waarborgt de onafhankelijkheid en de kwaliteit van de toetsingen.

Uit de gesprekken met de banken blijkt dat de beoordeling door het Waarborgfonds Kinderopvang van grote waarde is in het beoordelingsproces bij de banken. De banken voeren vanzelfsprekend ook hun eigen beoordeling uit van de financieringsaanvraag, waarbij zij hun eigen criteria hanteren. In het algemeen verstrekt de bank het krediet indien de beoordelingen van zowel het Waarborgfonds Kinderopvang als van de bank zelf beide positief zijn. Wanneer ofwel de bank ofwel het Waarborgfonds Kinderopvang een negatieve beoordeling geeft, zal het krediet in het algemeen niet worden verstrekt.

Uit de interviews met kinderopvangondernemers blijkt dat zij de procedure om te komen tot een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang nog wel eens als negatief ervaren. Dit wordt met name veroorzaakt doordat ondernemers bij financieringsaanvragen het idee hebben dat zij tweemaal een geheel proces van financieringsbeoordeling en toetsing doormoeten – namelijk eenmaal bij de bank en vervolgens bij het Waarborgfonds Kinderopvang – met alle vragen en informatieverstrekking daarbij. Dit wordt wel eens als ‘stroperig’ ervaren. Overigens is het Waarborgfonds Kinderopvang niet bekend met deze klachten met betrekking tot de efficiency van de procedure. In deze context is de procedure van de BMKB-borgstelling zeer eenvoudig: de ondernemer merkt hier feitelijk niets van. Een van de banken geeft aan dat het nadeel van de dubbele beoordelingsprocedure wellicht kan worden opgevangen door een kinderopvangondernemer in een vroegtijdig stadium te laten kiezen voor de bank waar hij of zij wil lenen, waarna het Waarborgfonds Kinderopvang en die bank gezamenlijk optrekken in het vervolgproces.

4.4 Gebruikers borgstelling Waarborgfonds Kinderopvang

Uit de interviews is geen eenduidig beeld ontstaan over de gebruikers van de borgstellingen door het Waarborgfonds Kinderopvang. De gebruikers zijn niet specifiek kleine of grotere organisaties. Naar de mening van het Waarborgfonds Kinderopvang is er geen relatie tussen de omvang van de organisatie en de kwaliteit van de financiële positie. Grotere organisaties hebben niet per definitie een betere financiële positie en beschikken daardoor niet over een hogere leencapaciteit.

Daarnaast hebben de banken in de interviews aangegeven geen verschil te zien tussen de mate van gebruik, de kwaliteit van de financiële positie¹¹ en de gekozen rechtsvorm van de onderneming. Bij de beoordeling van financieringsaanvragen wordt gekeken naar de kwaliteit van de onderneming of het ondernemingsplan op zich en de mate waarin de continuïteit van de toekomstige kasstroom negatief kan worden beïnvloed.

Tot slot kan op basis van de interviews niet de conclusie worden getrokken dat in hogere mate sprake zou zijn van starters die een borgstelling hebben verkregen. Ook bestaande organisaties hebben voor uitbreiding of herinvesteringen een borging verkregen.

4.5 Bezetting garantievermogen

Met de bancaire sector heeft het Waarborgfonds Kinderopvang afgesproken dat zij driemaal de omvang van het waarborgdepot aan borgstellingen kan verstrekken. Een bank geeft aan dat deze hefboom het resultaat is van zorgvuldig overleg tussen het Waarborgfonds Kinderopvang en alle betrokken banken. Deze hefboom weerspiegelt het vertrouwen van de kapitaalmarkt in de kinderopvangsector. Het waarborgdepot fungeert feitelijk als buffer voor het geval dat borgstellingen leiden tot claims en vervolgens tot uitbetaling. Het is wellicht gevaarlijk om in de huidige economische ontwikkeling een directe relatie te leggen tussen de door het Waarborgfonds Kinderopvang gedane uitbetalingen (tot en met 2008 € 658.000) als gevolg van geclaimde borgstellingen en de omvang van de verstrekte borgstellingen (tot en met 2008 € 64,5 miljoen). Wel kan worden geconstateerd dat deze schadelast met circa één procent van de verstrekte borgstellingen laag is te noemen. Het feit dat het Waarborgfonds Kinderopvang ook na toekenning van een borgstelling ondernemers volgt (door tussentijds opvragen, beoordelen en bespreken van bedrijfsprestaties), heeft hier naar onze verwachting een positief effect op. We hebben niet onderzocht of een verklaring voor het lage schadebedrag kan liggen in het feit dat men vooral kredieten voor de risicoarmere investeringen borgt.

---

¹¹ Hoewel de financiële bedrijfsvoering verschilt tussen organisaties met een verschillende rechtsvorm, betekent dit niet dat de kwaliteit van hun financiële positie ook verschilt.

5 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

5.1 Inleiding

In de hoofdstukken 2 tot en met 4 van dit rapport hebben we de informatie weergegeven die met betrekking tot de onderzoeksvragen direct uit onze deskresearch, internetenquête en interviews naar voren is gekomen. Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen in dit hoofdstuk herhalen we voor een deel deze informatie, maar voegen we waar nodig ook een eigen beoordeling toe van verkregen inzichten. Uiteindelijk leidt dit tot een binnen de kaders van ons onderzoek zo volledig mogelijke beantwoording van de onderzoeksvragen. Op een aantal punten zijn nieuwe vragen opgekomen die we hebben proberen te beantwoorden. Waar dit niet mogelijk was binnen de kaders van dit onderzoek, geven we dit in de tekst aan.

5.2 Onderzoeksvragen 1 - 12

1. Wat is de verwachte omvang van investeringen die individuele ondernemers de komende jaren moeten doen?

Op basis van de enquête onder 193 kinderopvangorganisaties zijn twee scenario's geschetst voor de verwachte financieringsbehoefte van de kinderopvang. Het is de verwachting dat de totale externe financieringsbehoefte van de kinderopvangsector in de komende vijf jaar tussen de € 123 miljoen (scenario 1) en € 193 miljoen (scenario 2) zal liggen. In de periode 2015-2019 zal de externe financieringsbehoefte zo'n € 56 miljoen tot € 87 miljoen bedragen.

2. In welke mate moet hiervoor externe financiering worden aangetrokken?

Uit onze enquête onder 193 kinderopvangorganisaties komt naar voren dat in het recente verleden (2007-2008) 66 procent van de organisaties bij capaciteitsuitbreidingen geen gebruik heeft gemaakt van externe kredieten. Hoewel in onze enquête ondernemers in de kinderopvang de verwachting uitspreken dat het gebruik van vreemd vermogen zal toenemen, is de verwachting onzes inziens reëel dat ook in de toekomst een substantieel gedeelte van de organisaties bij uitbreiding geen enkele ondersteuning nodig heeft, omdat men het volledige investeringsbedrag met eigen vermogen of het herinvesteren van winsten kan financieren. Wel dient hierbij te worden aangemerkt dat het gemiddelde investeringsbedrag per kindplaats van een uitbreiding waarbij vreemd vermogen is gebruikt (€ 4.895), aanmerkelijk hoger is dan het gemiddelde van uitbreidingsinvesteringen die enkel met eigen vermogen zijn gefinancierd (€ 1.803). Ook komt uit recente resultaten van het

Waarborgfonds-ondernemerspanel, naar voren dat relatief kleine investeringen relatief vaker met eigen liquide middelen worden gefinancierd.

3. Wat is de financieringsbehoefte van de kinderopvang in de komende vijf jaar en de komende tien jaar?

Zie antwoord op vraag 1.

4. Hoe kredietwaardig is de kinderopvangsector? En hoe kan de kredietwaardigheid van de sector worden verbeterd?

Uit interviews met vier grote banken wordt duidelijk dat de financiële positie van een organisatie een rol speelt bij de afweging van banken om tot kredietverlening over te gaan. Deze bepaalt mede de kredietwaardigheid van een organisatie. Uit dezelfde interviews wordt echter ook duidelijk dat bij de beoordeling van de kredietwaardigheid van kinderopvangorganisaties ook andere zaken dan de financiële positie van belang zijn. Zo gaan banken op basis van het ondernemings- of investeringsplan ook na of een ondernemer voldoende kasstromen zal genereren om in de toekomst rente en aflossingen van de hoofdsom te kunnen voldoen. De kredietbeoordeling vindt zorgvuldig en per aangevraagd krediet plaats.

In het voorgaande ligt ook de verklaring waarom de banken ons tijdens de interviews niet van een algemeen en representatief beeld over de kredietwaardigheid van de sector kunnen voorzien. Dit beeld is ook niet naar voren gekomen uit andere onderdelen van het onderzoek. Uit onze internetenquête blijkt wel dat ondernemers voor 2010 verwachten dat de financiële positie van hun organisatie stabiel blijft. Ruim een kwart verwacht dat de financiële positie van hun organisatie verbetert. Dit komt onder meer tot uiting in een hogere winst en liquiditeit. Dit draagt dus in principe bij aan een betere kredietwaardigheid van de sector.

Ons onderzoek heeft beperkte informatie opgeleverd over hoe de kredietwaardigheid van de sector kan worden verbeterd. Banken geven aan dat ondernemers in de kinderopvang zouden moeten werken aan de ontwikkeling van een buffervermogen en aan een efficiëntere bedrijfsvoering. Ook wordt genoemd dat kinderopvangorganisaties op creatievere wijze aan BSO vorm zouden moeten geven, bijvoorbeeld door meer gebruik te maken van leegstaande lokalen in schoolgebouwen.

5. Bestaat er een relatie tussen de rechtsvorm (en belanghebbenden) van kinderopvangorganisaties en hun financiële positie?

Tijdens onze interviews kwam naar voren dat banken geen verschillen zien tussen de kwaliteit van de financiële positie van kinderopvangorganisaties en hun rechtspositie. Wel komt uit indicatieve gegevens van het Waarborgfonds Kinderopvang voor de sector (analyse jaarverslagen 2008 van 207 kinderopvangorganisaties) naar voren dat de gemiddelde solvabiliteit van

50

stichtingen de afgelopen jaren beter is geweest dan die van kinderopvangorganisaties met andere rechtsvormen. Eenmanszaken en vof's/cv's hebben een aanzienlijk lagere gemiddelde solvabiliteit. De gemiddelde rentabiliteit is van bv's/nv's het hoogst, gevolgd door eenmanszaken.

6. Onder welke voorwaarden kan externe financiering tot stand komen?

Net als bij bedrijven uit andere sectoren, letten banken bij het verstrekken van krediet naast het ondernemingsplan op de volgende criteria, die ook in samenhang worden bekeken:

- de soliditeit en continuïteit van de kasstroom van een onderneming;
- het eigen vermogen van het bedrijf als mogelijke buffer voor onvoorziene tegenvallers;
- zekerheden (onderpand) voor het geval dat de rente en aflossing niet meer kunnen worden voldaan; deze kunnen bestaan uit (niet-limitatief) onroerend goed, inventaris, debiteuren of een persoonlijke borgstelling van de ondernemer;
- financiële kengetallen, zoals de solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit van een onderneming.

Ons onderzoek heeft dan ook geen informatie opgeleverd waaruit wij moeten concluderen dat beoordeling van kredietaanvragen van kinderopvangorganisaties nu anders plaatsvindt of in de toekomst anders zal plaatsvinden dan bij die van bedrijven uit andere sectoren.

7. Op welke wijze zal de financierbaarheid van de sector als geheel zich naar verwachting de komende jaren ontwikkelen?

Voor beantwoording van deze vraag is het allereerst belangrijk te benadrukken dat uit onze internetenquête naar voren komt dat in het recente verleden (2007-2008) 66 procent van de organisaties bij capaciteitsuitbreidingen geen gebruik heeft gemaakt van externe kredieten. Hoewel in onze enquête ondernemers in de kinderopvang ook de verwachting uitspreken dat het gebruik van vreemd vermogen zal toenemen, is de verwachting onzes inziens reëel dat ook in de toekomst een substantieel gedeelte van de organisaties bij uitbreiding geen externe financiering nodig heeft, omdat men het volledige investeringsbedrag met eigen vermogen of het herinvesteren van winsten kan financieren.

Een gedeelte van de kinderopvangorganisaties zal echter ook in de toekomst voor investeringen in uitbreiding en voor vervanging externe financiering nodig hebben. Ons onderzoek geeft geen aanleiding om aan te nemen dat de kredietaanvragen die dit tot gevolg heeft, door banken in de toekomst op basis van andere criteria zullen worden beoordeeld dan in het verleden.

Tot slot dient te worden opgemerkt dat een verzadiging van de kinderopvangmarkt de komende jaren een reële mogelijkheid is. Dit zal in de praktijk leiden tot een stabilisering van de vraag naar externe financiering.

8. In hoeverre en op welke wijze kunnen ondernemers in de kinderopvang zelfstandig financiering aantrekken?

De afgelopen jaren is een groot deel van de uitbreidingen binnen de kinderopvangsector gerealiseerd zonder dat organisaties daarvoor een borgstelling nodig hadden. Het is dus voor veel ondernemers in de kinderopvang mogelijk geweest om zelfstandig (externe) financiering aan te trekken.

Indien een onderneming een investering met een extern krediet wil financieren, maar onvoldoende mogelijkheden heeft om de bank zekerheden te verstrekken, kan de ondernemer gebruik proberen te maken van een borgstellingsregeling. Deze ondernemers kunnen dus niet zelfstandig krediet aantrekken. Dit komt in alle sectoren voor en dus ook in de kinderopvangsector. Uit het onderzoek is niet duidelijk geworden welke geborgde investeringen van kinderopvangorganisaties ook tot stand hadden kunnen komen indien ondernemers geen borgstelling hadden verkregen.

9. Welk aandeel van de externe financiering kan alleen tot stand komen met ondersteuning van het Waarborgfonds Kinderopvang?

Ons onderzoek heeft geen informatie opgeleverd om deze vraag sluitend te beantwoorden. Dit komt mede door een gebrek aan representatieve cijfers van financiële kengetallen van kinderopvangorganisaties, die bij kredietbeoordeling door banken een rol spelen. Belangrijker is daarnaast dat wij op vragen als hoe 'goed' de ondernemersplannen waren van geborgde organisaties binnen het kader van het onderzoek geen informatie hebben kunnen verzamelen. Hiervoor zou dossieronderzoek nodig zijn, dat niet binnen de doorlooptijd van het onderzoek realiseerbaar was. Dit geldt ook voor informatie over de door de geborgde ondernemers verwachte kasstromen uit hoofde van de gewenste investering: waren deze voldoende om in rente en aflossing te kunnen voorzien?

10. Welk type ondernemer in de kinderopvang maakt gebruik van borgstellingen om vreemd vermogen aan te trekken?

Voor de beantwoording van deze vraag hebben we alleen gebruik kunnen maken van informatie van door het Waarborgfonds Kinderopvang geborgde kinderopvangorganisaties. SenterNovem kon deze informatie niet aanleveren.

De meeste door het Waarborgfonds Kinderopvang geborgde kinderopvangorganisaties in de periode van 1998 tot en met november 2009, zijn bv's of nv's (30%). Ook zijn veel geborgde organisaties eenmanszaken

(26%) en stichtingen (27%). In totaal zijn er 477 borgstellingen verstrekt. De meeste borgstellingen zijn verstrekt aan bv's en nv's (39%).

11. Wat is het effect van borgstelling op de prijs van de kinderopvang?

Bij de start van het onderzoek zijn we in overleg met de opdrachtgever tot de conclusie gekomen dat het effect van borgstelling op de prijs van de kinderopvang niet goed onderzoekbaar is. Er is daarom besloten na te gaan of er een effect van borgstellingen waarneembaar is op de rente die banken voor kredietverlening aan kinderopvangorganisaties vragen. Het enige effect dat we hebben kunnen waarnemen, houdt verband met Basel II. Dit is een systeem waarbij op basis van correlaties per kredietrelatie een risicoprofiel wordt bepaald. Genoemd risicoprofiel bepaalt de prijs van het krediet, ofwel de opslag boven de standaardrente. Een hoger risicoprofiel leidt tot een hogere opslag en uiteindelijk tot een hogere rente.

De hoogte van de opslag wordt ook bepaald door de mate waarin zekerheden de kans verkleinen dat de bank de hoofdsom en rente niet krijgt terugbetaald. In de systematiek van Basel II hechten banken veel waarde aan een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang. De borgstelling wordt in het Basel II-systeem vertaald naar een lagere risico-opslag voor kredietverlening. Een door het Waarborgfonds Kinderopvang geborgde lening kent zelfs een lagere risico-opslag dan dezelfde lening op dezelfde voorwaarden zonder de borging van het Waarborgfonds Kinderopvang. De toepassing van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang leidt tot een betere rating en zorgt dus ook voor een scherpere pricing (rente) voor de kinderopvang-ondernemer. In de praktijk levert dit ondernemers een rentekorting op; deze bedraagt volgens het Waarborgfonds Kinderopvang circa 0,25 procent.

12. Welke dubbelingen zitten er in het overheidsbeleid wat betreft het verstrekken van borgstellingen aan kinderopvangorganisaties?

Een ondernemer in de kinderopvang kan gebruikmaken van twee borgstellingsregelingen:

- borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang;
- de BMKB-regeling van het ministerie van Economische Zaken, uitgevoerd door SenterNovem.

Wat betreft MKB-ondernemingen is er sprake van een overlap tussen een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang en de BMKB-regeling. Kinderopvangorganisaties met maximaal 250 fte's komen in beginsel in aanmerking voor beide regelingen. Indien kinderopvangorganisaties meer dan 250 fte's in dienst hebben, komen zij alleen in aanmerking voor een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang.

Naast de landelijke borgstellingsregelingen waar ondernemers in de kinderopvang gebruik van kunnen maken, was in ons onderzoek een enkele

gemeente betrokken met nog een lokale borgstellingsregeling voor de kinderopvang. Deze regeling wordt echter in deze gemeente niet meer actief gebruikt. We hebben niet onderzocht hoeveel gemeenten in het totaal nog een borgstellingsregeling voor kinderopvang hebben.

Indirect heeft de kinderopvangsector ten slotte een voordeel bij de borgstellingsregeling voor de volkshuisvesting. Woningbouwcorporaties kunnen voor het borgen van kredieten voor investeringen in multifunctionele gebouwen van deze regeling gebruikmaken. Hierdoor zullen er naar onze verwachting uiteindelijk meer van dit soort gebouwen worden gerealiseerd, waardoor er ook meer mogelijkheden ontstaan voor kinderopvangorganisaties om ruimten te huren om kinderopvang in te starten of hun capaciteit in uit te breiden. Voor ondernemers in de kinderopvang betekent dit dat men zelf minder vaak grote investeringen hoeft te doen in eigen panden.

5.3 Onderzoeksvragen 13 en 14 (de toekomst)

13. Op welke wijze kan de sector de capaciteit uitbreiden en in stand houden zonder financiering van het ministerie van OCW (via borgstellingen door het Waarborgfonds Kinderopvang)? Aan welke voorwaarden moet dan zijn voldaan?

Op basis van onze onderzoeksresultaten is het reëel te veronderstellen dat, net als in de periode 2007-2008, ook in de toekomst een substantieel gedeelte van de organisaties bij uitbreiding en instandhouding van kinderopvangcapaciteit geen externe financiering nodig heeft. Dit omdat men het volledige investeringsbedrag met eigen vermogen of het herinvesteren van winsten kan financieren. Ondernemers in onze internetenquête spreken wel de verwachting uit dat in vergelijking tot de afgelopen jaren in de toekomst het gebruik van vreemd vermogen zal toenemen.

Er zullen echter ook in de toekomst altijd ondernemers zijn die krediet willen hebben voor goede investeringen in capaciteit, maar de banken niet voldoende zekerheden kunnen bieden voor het geval verwachtingen niet uitkomen. Deze ondernemers zouden net als nu kunnen worden geholpen met een borgstellingskrediet. Het staat echter ook in de toekomst niet vast dat zonder zo'n borgstellingskrediet de betrokken ondernemer in alle gevallen zal afzien van investeren in de kinderopvang.

Ten slotte dient er nog wel een nuancering voor het belang van borgstellingen voor de uitbreiding en instandhouding van de capaciteit in de kinderopvang te worden gemaakt. In het verleden is namelijk gebleken dat slechts bij een beperkt aantal investeringen in capaciteit is gebruikgemaakt van een borgstelling. Uit de jaarverslagen van het Waarborgfonds Kinderopvang blijkt dat in 2008 62 borgstellingen (aan 45 verschillende organisaties) zijn verstrekt, waarmee 2807 extra kindplaatsen zijn gerealiseerd. Wanneer dit wordt

vergeleken met het totale aantal extra kindplaatsen in de jaren 2007 en 2008 (circa 84.000) lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat slechts een beperkt gedeelte van de uitbreidingen wordt gerealiseerd met behulp van een borgstelling. Hoewel uit onze enquête ook naar voren komt dat het percentage geborgde leningen in 2010 hoger zal zijn dan in de periode 2007-2008, lijkt het ons niet reëel te verwachten dat het belang van borgstellingen voor het verkrijgen van externe kredieten binnen de kinderopvangsector ooit substantieel zal zijn.

14. Wat zou de toekomstige rol van het Waarborgfonds Kinderopvang moeten zijn in de kinderopvangsector?

Uit ons onderzoek komt een toegevoegde waarde van het Waarborgfonds Kinderopvang naar voren. Sinds de oprichting in 1998 heeft de organisatie zich voor kinderopvangondernemers, kredietverleners en de Rijksoverheid ontwikkeld tot een degelijk sectorinstituut.

Gezien de doelstelling van ons onderzoek hebben we vooral aandacht besteed aan de rol die het Waarborgfonds Kinderopvang speelt in het borgen van kinderopvangorganisaties om hen zo in staat te stellen extern krediet aan te trekken. De werkzaamheden van het Waarborgfonds Kinderopvang rondom borgstellingen worden alom gewaardeerd. Kinderopvangorganisaties worden professioneel begeleid bij het uitwerken van ondernemingsplannen en kunnen, als het tot een borgstelling komt, ook nog een rentekorting realiseren. Ook de banken hebben een voordeel bij het Waarborgfonds Kinderopvang. Zij geven aan bij het verstrekken van krediet deels te kunnen vertrouwen op de risicoanalyse die het Waarborgfonds Kinderopvang heeft gedaan bij het verstrekken van de borgstelling. Zo voert het Waarborgfonds Kinderopvang feitelijk een gedeelte van de werkzaamheden uit die anders door de banken hadden moeten worden uitgevoerd. Belangrijk in dit verband is dat de ondernemers ook nadat de borgstelling is geregeld, door het Waarborgfonds Kinderopvang worden gevolgd, wat volgens alle betrokkenen het risico op faillissementen verkleint. In de hiervoor beschreven intensieve dienstverlening is het Waarborgfonds Kinderopvang uniek; SenterNovem heeft in het hele proces rondom borgstelling en de periode daarna geen contact met de individuele ondernemers.

Gezien voorgaande is er onzes inziens geen reden om het Waarborgfonds Kinderopvang een andere rol te laten spelen in de kinderopvangsector. Deze opinie wordt door alle geïnterviewde partijen gedragen. De vraag die wij wel hebben, is of de werkzaamheden van het Waarborgfonds Kinderopvang in de toekomst niet op een andere manier zouden moeten worden gefinancierd. Een substantieel deel van deze financiering bestaat nu uit renteopbrengsten op het door de overheid verstrekte structurele en tijdelijke garantievermogen, in wezen een publieke financiering. Daarnaast betalen kinderopvangondernemers voor borgstelling een beperkte provisie (1% van het borgstellingskrediet) aan het Waarborgfonds Kinderopvang en kunnen kinderopvangorganisaties daarnaast ook andere betaalde diensten afnemen.

Banken hechten echter, ook naar eigen zeggen, veel belang aan het werk van het Waarborgfonds Kinderopvang. Zonder het Waarborgfonds Kinderopvang zouden zij zelf meer tijd kwijt zijn aan de kredietbeoordeling van ondernemers in de kinderopvang en ook aan het na kredietverstrekking monitoren van de bedrijfsprestaties. Onzes inziens zou het Waarborgfonds Kinderopvang kunnen werken aan een businessmodel waarin er een hogere provisie wordt gevraagd voor de geboden dienstverlening rondom borgstelling. Het huidige belang van rente-inkomsten op het garantievermogen in het businessmodel kan dan afnemen. Er is volgens ons ook alle reden om een hogere provisie te vragen. Ondernemers en banken krijgen nu veel meer dienstverlening van het Waarborgfonds dan SenterNovem hen biedt, terwijl zij voor een BMKB-borgstelling een hogere provisie kwijt zijn (2 tot 3,6 procent van het borgstellingskrediet).

We zien vanuit onze expertise ten slotte ook een viertal opties om de borgstelling door het Waarborgfonds Kinderopvang in de toekomst anders vorm te geven. Het gaat hierbij om opties waarmee de behoefte aan extra structureel garantievermogen kan worden beperkt. We noemen de vier opties hier, maar hebben de praktische haalbaarheid niet nader onderzocht. Dit valt buiten het bestek van ons onderzoek. Het gaat om de volgende opties:

- **Verhogen van de dekkingsnorm.** De feiten leren dat de hoogte van het waarborgdepot de cumulatieve schade tot en met heden vele malen overschrijdt. Ten opzichte van dit ervaringsfeit komt de systematiek die het Waarborgfonds Kinderopvang nu hanteert bij het aangaan van borgstellingen, voorzichtig over. Men hanteert momenteel als dekkingsnorm dat voor elke drie euro aan gegarandeerde leningen één euro garantiekapitaal wordt aangehouden. Dit is het Waarborgfonds Kinderopvang overeengekomen met de bancaire sector. Het is ons inziens verdedigbaar om, gezien de operationele activiteiten van het Waarborgfonds en daarmee geleden schade, te bezien of de afgesproken wijze van dekking aangepast kan worden. Door de dekkingsnorm te verhogen, zouden er met hetzelfde garantiekapitaal meer borgstellingen kunnen worden verstrekt. De mogelijkheden hiertoe en wenselijkheid daarvan zouden door het Rijk, banken en het Waarborgfonds Kinderopvang kunnen worden verkend. Zo'n onderzoek zou dan duidelijk moeten maken in hoeverre de financieringssystematiek van het Waarborgfonds Kinderopvang aansluit bij de risico's die het fonds loopt.
- **Doorvoeren van een zogenaemde 'achtervangconstructie'.** In deze optie gaat het garantievermogen volledig terug naar het Rijk en draait het Rijk direct op voor de schade die voor banken ontstaat als een geborgde instelling toch niet aan zijn kredietafspraken kan voldoen. Tot nu toe is het cumulatieve schadebedrag echter beperkt en is dus het risico voor het Rijk ook beperkt. De BMKB-regeling van SenterNovem wordt al in deze achtervangconstructie uitgevoerd. Keuze voor deze optie betekent echter wel dat het Waarborgfonds Kinderopvang gezien haar beperkte omvang zou moeten fuseren met een groter waarborgfonds, bijvoorbeeld met het Waarborgfonds Woningbouwcorporaties.

- **Aanpassen voorwaarden.** Door, net als bij SenterNovem, voorwaarden te stellen aan de omvang van het borgstellingskrediet en de looptijd, zal de omvang van het gemiddelde borgstellingskrediet gaan afnemen.
- **Beperken doelgroep.** Nu kan in principe elke ondernemer in de kinderopvang gebruikmaken van de borgstellingsfaciliteiten van het Waarborgfonds Kinderopvang. Er zou kunnen worden geprobeerd om de doelgroep aanvullend te laten zijn op die van de BMKB-regeling, dus alleen organisaties met meer dan 250 fte's in dienst.

LITERATUUR

B&A Groep (2007) *Wachlijsten kinderopvang: Rapportage stand van zaken 1 augustus 2007*.

Buitenhek Management & Consult (2009) *Verzadiging van de kinderopvangmarkt in Nederland nadert snel*. Utrecht.

Centraal Planbureau (2009) *Macro Economische Verkenningen 2010*. Den Haag.

EIM (2008) *Financiering van MKB-bedrijven*. Zoetermeer.

EIM (2009) *Update financieringsmonitor MKB september 2009*. Zoetermeer.

Keuzenkamp, S., C. Hillebrink, W. Portegijs, B. Powels (2009) *Deeltijd (g)een probleem: Mogelijkheden om de arbeidsduur van vrouwen met een kleine deeltijdbaan te vergroten*. SCP: Den Haag.

Ministerie van OCW (2009) *Gebruik kinderopvang in aantal kinderen van 2005 tot en met september 2009*. Den Haag.

Ministerie van OCW (2009) *Raming gebruik kinderopvang in aantal kinderen 2010-2015*. Den Haag.

Netwerkbureau Kinderopvang (2004) *Monitor uitbreiding kinderopvang 2003*. Den Haag.

Paulussen-Hoogeboom, M.C. en M. Gemmeke (2009) *Monitor Kinderopvang 2008-2011, Capaciteitsgegevens in het jaar 2008*. Regioplan: Amsterdam.

Waarborgfonds Kinderopvang (2008) *Jaarverslag 2008*. Eindhoven.

Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Waarborgfonds-ondernemerspanel. Resultaten panelonderzoek januari 2009*. Eindhoven.

Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Waarborgfonds-ondernemerspanel: Resultaten panelonderzoek mei 2009*. Eindhoven.

Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Sectorrapport Kinderopvang 2009*. Eindhoven.

Waarborgfonds Kinderopvang (2009) *Data met betrekking tot verstrekte borgstellingen*.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1**Vragenlijst enquête onderzoek kinderopvang****Achtergrondvragen**

1. In welk jaar is uw kinderopvangorganisatie begonnen met het aanbieden van kinderopvang?
  - Ja, namelijk in 2007
  - Ja, namelijk in 2008
  - Nee, we bestonden al voor 2007
  - Anders namelijk _____

2. Op hoeveel locaties bood uw organisatie eind 2008 kinderopvang aan?
_____ (bij 1 locatie, naar vraag 5)

3. Waar bevinden deze locaties zich?
  - Allen in dezelfde gemeente (naar vraag 5)
  - Allen in dezelfde regio (naar vraag 5)
  - Verspreid over heel Nederland

4. In welke regio's en provincies precies?
(meerdere antwoorden mogelijk)
  - Regio Amsterdam
  - Regio Den Haag
  - Regio Rotterdam
  - Regio Utrecht
  - Drenthe
  - Flevoland
  - Friesland
  - Gelderland
  - Groningen
  - Limburg
  - Noord-Brabant
  - Noord-Holland
  - Overijssel
  - Utrecht (provincie)
  - Zeeland
  - Zuid-Holland

5. Welke rechtsvorm heeft uw organisatie?
- Eenmanszaak
  - Besloten Vennootschap (BV)
  - Vennootschap Onder Firma (VOF)
  - Commanditaire Vennootschap (CV)
  - Stichting
  - Overig, namelijk _____
6. Over hoeveel **volledige kindplaatsen (alle locaties tezamen)** beschikte uw organisatie eind 2008?
- Dagopvang
Buitenschoolse opvang
7. Over hoeveel **volledige kindplaatsen (alle locaties tezamen)** beschikt uw organisatie nu (oktober 2009)?
- Dagopvang
Buitenschoolse opvang
8. Hoeveel medewerkers (in voltijdsdienstverbanden) heeft uw organisatie momenteel in vast dienstverband?
9. Wat is voor u als ondernemer de belangrijkste reden geweest om een kinderopvangorganisatie te beginnen?
- Voornamelijk maatschappelijke betrokkenheid
  - Voornamelijk affiniteit met de sector
  - Voornamelijk het idee in deze sector een goed renderend bedrijf te kunnen hebben.

Vragen bij capaciteitsuitbreiding tussen januari 2007 en december 2008

10. Voor dit onderzoek willen we graag meer weten over de capaciteitsuitbreiding die uw organisatie tussen januari 2007 en december 2008 heeft gerealiseerd. Hoeveel extra kindplaatsen heeft uw organisatie (alle opvanglocaties tezamen) tussen januari 2007 en december 2008 gerealiseerd?
- Extra aantal volledige kindplaatsen in dagopvang
Extra aantal volledige kindplaatsen in buitenschoolse opvang
11. Hoe heeft uw organisatie de capaciteitsuitbreiding tussen januari 2007 en december 2008 gerealiseerd?
- Openen - - nieuwe locaties
  - Uitbreiden van capaciteit op - - bestaande locaties

12. Zou u een indicatie kunnen geven van het totale investeringsbedrag dat nodig was voor uw totale capaciteitsuitbreiding tussen januari 2007 en december 2008 (in hele euro's)?

(Uw antwoord wordt vertrouwelijk behandeld en wordt anoniem verwerkt)

13. Op welke wijze is de investering voor uw totale capaciteitsuitbreiding tussen januari 2007 en december 2008 gefinancierd? (meerdere antwoorden mogelijk)

Financieringsvorm	Aankruisen bij gebruik van deze financieringsvorm	Percentage van investering op deze manier gefinancierd
a. Eigen kapitaal	☐	
b. Herinvestering van winst/inkomsten onderneming	☐	
c. Investeringssubsidies Rijksoverheid	☐	
d. Investeringssubsidies gemeenten	☐	
e. Lening van een bank <i>met</i> borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang	☐	
f. Lening van de bank met borgstelling in het kader van de borgstellingregeling voor het MKB (BBMKB-regeling)	☐	
g. Lening van de bank met gebruik van borgstelling door een andere organisatie, namelijk ---	☐	
h. Lening van een bank <i>zonder</i> borgstelling	☐	
i. Vreemd vermogen uit andere bronnen, namelijk	☐	
		100%

- indien e, f, g of h aangekruist, dan door naar vraag 14

- indien e, f, g of h niet aangekruist, dan door naar vraag 19

14. U heeft bij de vorige vraag aangegeven een bepaald percentage van het investeringsbedrag voor uw capaciteitsuitbreiding gefinancierd te hebben met leningen van de bank.

Heeft u nog geprobeerd een groter deel van het benodigde geld voor uw investering in capaciteit bij banken te lenen?

- Ja (naar vraag 15)
 Nee (afhankelijk van antwoorden vraag 13 (wel of niet aankruisen e) naar vraag 17 of 19)

15. Waarom is het niet gelukt om een groter deel van het benodigde geld voor uw investering in capaciteit bij banken te lenen?
- Banken durfden niet meer te lenen gezien de onzekerheid in kinderopvangmarkt. (naar vraag 17 indien bij 13 e aangekruist, anders naar vraag 19)
  - Banken durfden niet meer te lenen gezien de algehele slechte conjunctuur (waar alle bedrijven mee te maken hebben). (naar vraag 17 indien bij 13 e aangekruist, anders naar vraag 19)
  - Banken wilden alleen lenen als we meer waarborgen of zekerheden konden bieden. (naar vraag 16)
  - Anders, namelijk _____ (naar vraag 17 indien bij 13 e aangekruist, anders naar vraag 19)
16. Om welke zekerheden vroegen banken?
- Verpanding activa.
  - Zekerheden op bezittingen in onroerend goed.
  - Persoonlijke borgstellingen ondernemer.
  - Anders, namelijk _____
  - Weet niet/geen antwoord.

(vragen 17 en 18 leggen we alleen voor aan respondenten die bij vraag 13 hebben aangegeven gebruik te hebben gemaakt van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang, antwoord e)

17. U geeft aan dat uw organisatie gebruik heeft gemaakt van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang. Was dit direct uw keuze?
- Ja
  - Nee
18. Waarom bent u uiteindelijk bij het Waarborgfonds kinderopvang terecht gekomen?
- Het was onze directe keuze om gebruik te maken van een borgstelling van het Waarborgfonds. We zijn daarna pas met banken gaan praten.
  - Gesprekken met banken maakten duidelijk dat we anders geen geld konden lenen.
  - We zijn zelf benaderd door het Waarborgfonds kinderopvang
  - We konden nergens anders een waarborg krijgen om te kunnen lenen.
  - Anders, namelijk _____

Capaciteitsuitbreiding in 2009 en 2010

19. Onze vragen gingen over de capaciteitsuitbreiding bij uw organisatie tussen januari 2007 en december 2008. Op basis van uw antwoorden maken wij op dat uw organisatie in 2009 ook de opvangcapaciteit heeft uitgebreid. Klopt dit?
- We hebben -- nieuwe locaties geopend.
  - We hebben op -- locaties het aantal kindplaatsen uitgebreid.
  - Nee.
20. Verwacht uw organisatie ook in 2010 te investeren in extra capaciteit (nieuwe locaties of in meer kindplaatsen op bestaande locaties)?
- Ja, in nieuwe locaties. (naar vraag 21)
  - Ja, in meer kindplaatsen op bestaande locaties. (naar vraag 21)
  - Ja, zowel in nieuwe locaties als meer kindplaatsen op bestaande locaties (naar vraag 21)
  - Nee. (naar vraag 23)
21. Zou u een indicatie kunnen geven van de verwachte investeringen in 2010 (in hele euro's)? _____
(Uw antwoord wordt vertrouwelijk behandeld en wordt anoniem verwerkt)
22. Op welke wijze verwacht u de hiervoor benodigde investeringen te financieren? (meerdere antwoorden mogelijk)

Financieringsvorm	Aankruisen bij gebruik van deze financieringsvorm	Percentage van investering op deze manier gefinancierd
a. Eigen kapitaal	☐	
b. Herinvestering van winst/ inkomsten onderneming	☐	
c. Investeringsubsidies Rijksoverheid	☐	
d. Investeringsubsidies gemeenten	☐	
e. Lening van een bank <i>met</i> borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang	☐	
f. Lening van de bank met borgstelling in het kader van de borgstellingregeling voor het MKB (BBMKB-regeling)	☐	
g. Lening van de bank met gebruik van borgstelling door een andere organisatie, namelijk ---	☐	
h. Lening van een bank <i>zonder</i> borgstelling	☐	
i. Vreemd vermogen uit andere bronnen, namelijk	☐	
		100%

Herfinancieringen en investeringen ten behoeve van kwaliteitsverbetering.

Onze vervolgvragen gaan weer over uw totale organisatie, dus met alle omvanglocaties tezamen.

In het voorgaande gedeelte zijn u vragen voorgelegd aangaande investeringen in capaciteitsuitbreiding (door het openen van een nieuwe locatie of het uitbreiden van de capaciteit van bestaande locaties) kunnen kinderopvangorganisaties tevens te maken krijgen met vraagstukken rondom herfinanciering en investeringen ten behoeve van kwaliteitsverbetering. De komende vragen hebben hier betrekking op.

23. Is er in de periode van 1 januari 2007 tot en met 31 december 2008 binnen uw organisatie sprake geweest van herfinanciering of investeringen ten behoeve van kwaliteitsverbeteringen? Hierbij dient de financiering van/ investering in capaciteitsuitbreiding buiten beschouwing gehouden te worden (meerdere antwoorden mogelijk).
- Ja, van herfinanciering (opnieuw financieren van activa die men in bezit heeft).
  - Ja, van investeringen in kwaliteitsverbeteringen
  - Nee. (naar vraag 31)
24. Zou u een indicatie kunnen geven van het investeringsbedrag dat nodig was in 2007 en 2008 voor kwaliteitsverbeteringen en/of herfinanciering (in hele euro's)?

(Uw antwoord wordt vertrouwelijk behandeld en wordt anoniem verwerkt)

25. Op welke wijze zijn deze herfinancieringen en/ of investeringen in kwaliteit gefinancierd? (meerdere antwoorden mogelijk)

Financieringsvorm	Aankruisen bij gebruik van deze financieringsvorm	Percentage van investering op deze manier gefinancierd
a. Eigen kapitaal	☐	
b. Herinvestering van winst/ inkomsten onderneming	☐	
c. Investeringsubsidies Rijksoverheid	☐	
d. Investeringsubsidies gemeenten	☐	
e. Lening van een bank <i>met</i> borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang	☐	
f. Lening van de bank met borgstelling in het kader van de borgstellingregeling voor het MKB (BBMKB-regeling)	☐	
g. Lening van de bank met gebruik van borgstelling door een andere organisatie, namelijk ---	☐	
h. Lening van een bank <i>zonder</i> borgstelling	☐	
i. Vreemd vermogen uit andere bronnen, namelijk	☐	
		100%

- indien e, f, g of h aangekruist, dan door naar vraag 26

- indien e, f, g of h niet aangekruist, dan door naar vraag 31

26. U heeft bij de vorige vraag aangegeven een bepaald percentage van het investeringsbedrag voor uw capaciteitsuitbreiding gefinancierd te hebben met leningen van de bank.

Heeft u nog geprobeerd een groter deel van het benodigde geld voor uw investering bij banken te lenen?

- Ja (naar vraag 27)
- Nee (afhankelijk van antwoorden vraag 25 (wel of niet aankruisen e) naar vraag 29 of 31)

27. Waarom is het niet gelukt om een groter deel van het benodigde geld voor uw investering bij banken te lenen?
- Banken durfden niet meer te lenen gezien de onzekerheid in kinderopvangmarkt. (naar vraag 29 indien bij 25 e aangekruist, anders naar vraag 31)
  - Banken durfden niet meer te lenen gezien de algehele slechte conjunctuur als gevolg van onder andere de kredietcrisis. (naar vraag 29 indien bij 25 e aangekruist, anders naar vraag 31)
  - Banken wilden alleen lenen als we meer waarborgen of zekerheden konden bieden. (naar vraag 28)
  - Anders, namelijk _____ (naar vraag 29 indien bij 25 e aangekruist, anders naar vraag 31)
28. Om welke zekerheden vroegen banken?
- Verpanding activa (debiteuren)
  - Zekerheden op bezittingen in onroerend goed.
  - Persoonlijke borgstellingen ondernemer.
  - Anders, namelijk _____
  - Weet niet/geen antwoord.

(vragen 29 en 30 leggen we alleen voor aan respondenten die bij vraag 25 hebben aangegeven gebruik te hebben gemaakt van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang, optie e aangekruist)

29. U geeft aan dat uw organisatie gebruik heeft gemaakt van een borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang. Was dit direct uw keuze?
- Ja
  - Nee
30. Waarom bent u uiteindelijk bij het Waarborgfonds kinderopvang terecht gekomen?
- Het was onze directe keuze om gebruik te maken van een borgstelling van het Waarborgfonds. We zijn daarna pas met banken gaan praten.
  - Gesprekken met banken maakten duidelijk dat we anders geen geld konden lenen.
  - We zijn zelf benaderd door het Waarborgfonds kinderopvang
  - We konden nergens anders een waarborg krijgen om te kunnen lenen.
  - Anders, namelijk _____

Gebruik vreemd vermogen

Onze vervolgvragen gaan weer over uw totale organisatie, dus met alle omvanglocaties tezamen.

31. Wat was per eind 2008 het percentage vreemd vermogen binnen de balans van uw organisatie? (in percentages) _____

32. Wat is nu het percentage vreemd vermogen binnen de balans van uw organisatie? (in percentages) _____
33. Wat was eind 2008 het aandeel in het vreemd vermogen met borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang van uw organisatie (ten opzichte van het totale vermogen van uw organisatie? (in percentages) __
34. Wat is nu het aandeel in het vreemd vermogen met borgstelling van het Waarborgfonds Kinderopvang van uw organisatie (ten opzichte van het totale vermogen van uw organisatie? (in percentages) __

Kredietwaardigheid van kinderopvang

Onze vervolgvragen gaan weer over uw totale organisatie, dus met alle omvanglocaties tezamen.

35. Hoe zal de financiële positie van uw organisatie zich komend jaar ontwikkelen?
- Deze zal verbeteren (door naar vraag 38)
  - Deze zal verslechteren (door naar vraag 36)
  - Deze zal (min of meer) gelijk gebleven. (door naar vraag 40)
  - Weet niet (door naar vraag 40)
36. Wat zijn voor u de belangrijkste redenen om te denken dat de financiële positie van uw organisatie verslechterd
37. In welke van de volgende financiële kengetallen zal de verslechtering in de financiële positie naar voren komen?
- Lagere winst
  - Slechtere liquiditeit
  - Lagere solvabiliteit
  - Afname aflossingscapaciteit
  - Anders namelijk
  - Weet niet
- (door naar vraag 40)
38. Wat zijn voor u de belangrijkste redenen om te denken dat de financiële positie van uw organisatie verbeterd?
39. In welke van de volgende financiële kengetallen zal de verbetering van de financiële positie naar voren komen?
- Hogere winst
  - Hogere liquiditeit
  - Hogere solvabiliteit
  - Toename aflossingscapaciteit
  - Anders namelijk

Slotvragen

40. Wat zijn volgens u de drie belangrijkste redenen waarom uitbreiding binnen de sector kinderopvang nog achterblijft bij de vraag?
- Geen geschikte locaties (einde enquête)
  - Financierbaarheid van plannen (naar vraag 43)
  - Marktsluiting voor nieuwe organisaties door bestaande aanbieders (einde enquête)
  - Onvoldoende personeel (einde enquête)
  - Onzekerheid bij vragers kinderopvang (einde enquête)
  - Bestemmingsplannen gemeenten (einde enquête)
  - Andere reden, namelijk _____
41. U benoemt de financierbaarheid als probleem voor uitbreiding capaciteit. Waar ligt dit aan?
- Onzekerheid onder banken over ontwikkeling markt
  - Gebrek aan eigen onderpand bij ondernemers
  - Gebrek aan ondernemerschap
  - Tekort mogelijkheden tot verkrijgen waarborgen
  - Andere reden, namelijk _____
42. Hoe kan dit opgelost worden? (Open vraag)

BIJLAGE 2

Respons enquête

Onderdeel van het onderzoek was een webenquête waarbij in totaal 1631 kinderopvangorganisaties zijn aangeschreven. De organisaties ontvingen per post een inlognaam en een wachtwoord waarmee zij de enquête online konden invullen. De enquête heeft van maandag 9 november tot en met zondag 29 november online gestaan.

Voor de analyse zijn de organisaties gewogen aan de hand van het aantal kindplaatsen (KDV en BSO) dat zij bezaten op 31 december 2008. In totaal hebben 193 organisaties de enquêtevragen over het aantal kindplaatsen beantwoord zodat hun resultaten konden worden gewogen. Zoals in tabel B2.1 is weergegeven, waren de grote organisaties oververtegenwoordigd in de steekproef. In totaal boden 119 organisaties zowel KDV als BSO aan, 54 alleen KDV en 20 alleen BSO.

Tabel B2.1 Enquête onder kinderopvangorganisaties gewogen naar aantal kindplaatsen op 31 december 2008

Kindplaatsen	Enquête		Register 31-12-2008		Weegfactor
	N	%	N	%	
1-50	64	33.2	876	49.2	1.48
51-100	40	20.7	361	20.3	0.98
101-200	32	16.6	242	13.6	0.82
201-500	29	15.0	169	9.5	0.63
Meer dan 500	28	14.5	134	7.5	0.52
Totaal	193	100.0	1782	100.0	

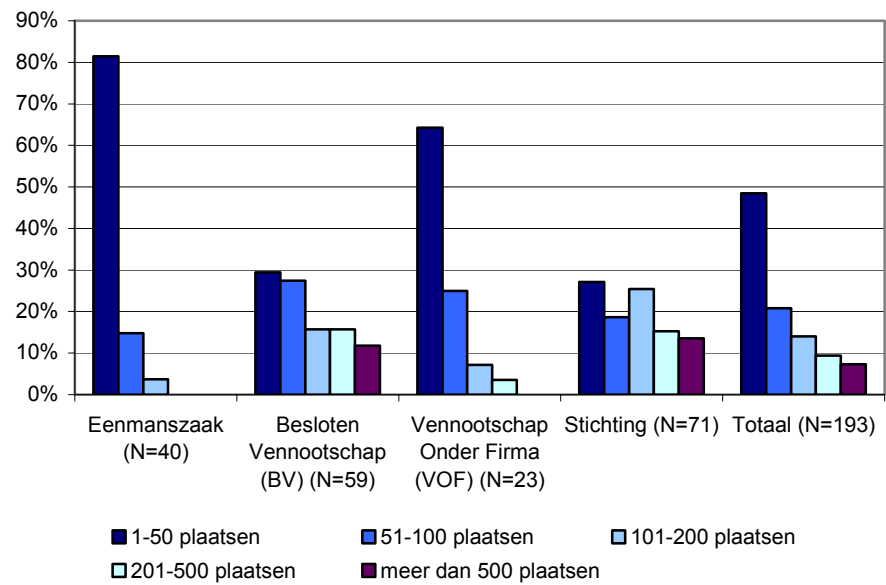
Bron: Enquête Regioplan 2009 en Gemeentelijke Registers Kinderopvang 31-12-2007

De respons van de enquête onder kinderopvangorganisaties bestaat uit 40 eenmanszaken (20,7%), 23 vof's (11,9%), 59 bv's (30,6%) en 71 stichtingen (36,8%). Ter vergelijking: bij het Sectorrapport Kinderopvang 2007¹ van het Waarborgfonds bestaat de onderzoeksgroep uit: 17 eenmanszaken (11,0%), 10 vof's (6,5%), 46 bv's en nv's (29,9%) en 81 stichtingen (52,6%). In vergelijking met de respons van onze eigen enquête zijn er in het ondernemerspanel relatief meer stichtingen en minder vof's en eenmanszaken.

Uit figuur B2.1 blijkt dat eenmanszaken en vof's relatief de kleinste omvang hebben. De overgrote meerderheid van kinderopvangorganisaties met deze rechtsvorm bezit minder dan 51 kindplaatsen. Ongeveer de helft van de bv's en stichtingen bezit meer dan 100 kindplaatsen.

¹ Waarborgfonds Kinderopvang (2007), *Sectorrapport Kinderopvang 2007*.

Figuur B2.1 Gewogen omvang van de respons uitgesplitst naar rechtsvorm

Bron: Enquête Regioplan 2009

BIJLAGE 3

Raming gebruik kinderopvang

De groei in de dagopvang vanaf 2012 is gebaseerd op de trendmatige groei in de periode 1990-2005. In 2005 is de Wet kinderopvang ingevoerd. Dat heeft geleid tot een grote toename in het gebruik. Aangenomen wordt dat vanaf 2012 de groei in de dagopvang weer de trend van voor de wetwijziging zal volgen. Een rapport van Buitenhek¹ laat zien dat het deelnamepercentage in de kinderopvang binnen afzienbare tijd verzadigt. Dit wordt ook ondersteund door een CPB-raming (april 2009)² van de arbeidsparticipatie onder vrouwen in de relevante leeftijdsgroep (30-39 jaar) die slechts weinig groei meer laat zien in de komende jaren. In bovenstaande raming wordt verondersteld dat de verzadiging vanaf 2015 optreedt.

De trendmatige groei van het deelnamepercentage in de BSO in de periode 1990-2005 is 0,4 procentpunt per jaar. In de voorspelling wordt echter van een hogere trendmatige groei uitgegaan. Vanwege het effect van de motie Van Aartsen/Bos en de doorwerking van de sterkere groei in de dagopvang wordt aangenomen dat de autonome groei van BSO sterker zal zijn dan 0,4 procentpunt per jaar. Bovendien laat de genoemde CPB-raming van de arbeidsparticipatie nog wel groei zien bij vrouwen in oudere leeftijdsgroepen (40-49 jaar).

In de prognose wordt verder uitgegaan van constante uren-per-kindratio's. Op basis van recente maandcijfers is er namelijk een duidelijke stabilisatie zichtbaar in de aantallen uren per kind. Mede op basis van een recent SCP-rapport³ is ervan uitgegaan dat de aantallen uren per kind niet veel meer zullen veranderen.

---

¹ Buitenhek Management & Consult (2009) *Verzadiging van de kinderopvangmarkt in Nederland nadert snel*.

² Centraal Planbureau (2009) *Macro Economische Verkenningen 2010*. Den Haag.

³ Keuzenkamp, S., C. Hillebrink, W. Portegijs en B. Powels. (2009) *Deeltijd (g)een probleem: Mogelijkheden om de arbeidsduur van vrouwen met een kleine deeltijdbaan te vergroten*. SCP: Den Haag.

Regioplan Beleidsonderzoek

Nieuwezijds Voorburgwal 35

1012 RD Amsterdam

T 020 531 531 5

F 020 626 519 9

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl